

Södertörns högskola | Institutionen för Kultur och Lärande

Masteruppsats 30 hp | Genusvetenskap | Vårterminen 2013

Dismodernitet och Insektspolitik

– en studie av genus, (o)begriplighet och
(dys)funktionalitet i Franz Kafkas
"Förvandlingen"

Av: Johan Sundell

Handledare: Jenny Sundén

Abstract

The purpose of this thesis has been to explore in what ways Franz Kafka's "The Metamorphosis" can be read as a story of gender. By bringing together Judith Butler's theory of materialization and Lennard J. Davis's crip theory I have spoken of *Dismodernity* as the domain of abject bodies that have been repudiated by (post)modern societies as unintelligible and dysfunctional. From this vantage point "The Metamorphosis" can be seen as an allegory of Dismodernity and the protagonist, Gregor Samsa, can be seen as a political figure of Dismodernity. Therefore, I have tried to draw a feminist insect politics out of his metamorphosis from (hu)man into insect.

By doing a close reading, through the theoretical lenses of Judith Butler, Lennard J. Davis and Donna Haraway, Gregor Samsa can be read as an abject non-masculinity which is both produced and made impossible by a heterosexual matrix's need of intelligible genders and a capitalist system's need of functional workers. As an abject non-masculinity Gregor Samsa works as a queer (unintelligible) and dismodern (dysfunctional) trickster that both disturbs and makes visible the established gendered norms of (un)intelligibility and (dis)ability through a blurring of the boundaries between human/animal, public/private and masculinity/femininity. As an *involuntary* trickster he also challenges gender studies and its seeking for ultimate representations for oppositional consciousness pure in their radical potential.

Keywords: Abjection, dismodernism, dismodernity, Donna Haraway, Franz Kafka, gender, heterosexual matrix, insect politics, Judith Butler, Lennard J. Davis, masculinity, performativity, The Metamorphosis, trickster

Tack!

Tack Jessica och mamma för att ni alltid har funnits där. Tack Ote Dunér, Naomi Gruszka och Aida Paridad för att ni fick mig att vilja börja läsa genusvetenskap och våga ta steget in i akademien. Tack Kristofer Folkhammar och Leif Holmstrand för alla samtal om hur den homosexuella kroppen går sönder i bitar och hur den kan både rekonstrueras och dekonstrueras med hjälp av litteraturen och poesin - schizofrena sodomiter i alla länder, mångfaldiga er! Tack till det som har blivit mitt andra hem, genusinstitutionen på Södertörns Högskola, för att ha radikalt förändrat mitt tänkande och mitt liv. Ni har visat på hur feminism, kärlek och vetenskap inte är motsättningar utan tvärtom kan fungera som varandras förutsättningar. Tack Ulrika Dahl och Ulla Manns för att ni har stöttat mig från allra första början och alltid insisterat på att jag borde försätta. Tack Kristina Abiala för att du gav mig ”nyfikenhet” som ledord under skrivandet av min C-uppsats. Tack till båda masterklasserna som jag har fått privilegiet att sitta och tänka tillsammans med på heltid. Tack Ida Maria Börjesson för att du tipsade mig om filmen *The Fly* med dess begrepp insektspolitik som visade sig bli centralt för uppsatsens huvudresonemang. Tack Liv Höglund för att du har funnits som stöd ända sedan i höstas. Tack Jenny Sundén för ovärderligt handledarskap under hela våren. Till sist, tack Ester och Ärret för att ni gång på gång lär mig hur tillfredsställelse ibland bara är ett russin, höstrå eller sandbad borta.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Introduktion	7
2. Syfte och frågeställningar.....	12
3. Situerad kunskap	13
4. Att läsa nära.....	16
4.1 Nära som i långsamt.....	16
4.2 Nära som i intimt.....	17
4.3 Nära som i affektivt.....	18
5. Förvandlingen.....	21
6. Kafkas könade subjekt och deras feministiska förvandlingar.....	26
6.1 Kafka, kvinnor och kön	26
6.2 Feministiska förvandlingar	30
7. Analys för de obegripliga och dysfunktionella	32
7.1 ”Förvandlingen” - en berättelse om kön.....	33
7.1.1 Judith Butlers feministiska genealogianalys	33
7.1.2 ”Kön” som performativitet.....	35
7.1.3 Den heterosexuella matrisen	36
7.1.4 Att göra mänsklighet: intersektionen kön-klass-art	38
7.2 Gregor Samsa – en abjekt icke-maskulinitet.....	45
7.2.1 Abjektion – ett analytiskt begrepp	45
7.2.2 Det animaliska som abjekt	51
7.2.3 Abjektionens tre faser	54

7.2.4 Att äcklas.....	54
7.2.5 Ett liv i karantän.....	56
7.2.6 Liket och de slutgiltiga förkastningarna.....	58
7.3 Dismodernitet och kön.....	61
7.3.1 Lennard J. Davis cripteori.....	61
7.3.2 Modernitet, normalitet och (dys)funktionalitet.....	63
7.3.3 Dismodernism och Dismodernitet.....	64
7.3.4 Arkitekturens politik, dysfunktionella omgivningar.....	67
7.3.5 Gregor Samsa – ett dismodernt subjekt?.....	70
7.4 Insektspolitik – att politisera en abjektion.....	72
7.4.1 Omvärlden, kunskapsobjekt och kroppen som ”tricksters”.....	72
7.4.2 Den ofrivilliga ”trickstern”.....	74
8. Dismodernitet, insektspolitik och en feministisk framtid.....	79
9. Referenslista.....	83

För Gregor, feminister och andra insekter.

1. Introduktion

Have you ever heard of insect politics? Flugan-Seth Brundle (*The Fly* 2001)

Historien i Franz Kafkas klassiska novell "Förvandlingen" från 1915, om den unge handelsresande Gregor Samsa som en dag vaknar upp förvandlad till en insekt, har återberättats många gånger och på många olika sätt. Men som Nina Pelikan Straus konstaterade i sin essä "Transforming Franz Kafka's 'Metamorphosis'" från 1989 har uttolkningarna av Kafkas oeuvre, inklusive "Förvandlingen", dominerats av män, något som har fått en mängd olika genuspolitiska konsekvenser (Pelikan Straus 1989:651). Pelikan Straus essä utgör ett feministiskt bidrag till uttolkningarna av "Förvandlingen" där hon bl.a pekar på systemen Grete Samsas centrala, men historiskt underskattade roll för narrativet i novellen. I ett slags marxistisk-feministisk tradition tolkar hon Gretes omvårdnad av sin bror efter hans förvandling som en form av obetalt arbete, ett arbete som varken erkänns av syskonens föräldrar eller av de icke-feministiska uttolkningarna av novellen (Pelikan Straus 1989:652).

Denna studie är ett försök att återberätta berättelsen på ett nytt genusvetenskapligt sätt. För som Pelikan Straus poängterar så sluts aldrig diskurserna kring Kafkas författarskap:

No single interpretation invalidates or finally delivers the story's ["Förvandlingens"] significance. It's quality of multivalency (Vieldeutigkeit) keeps us talking to each other, against each other and to ourselves. (Pelikan Straus 1989:651)

Min studie kan mot bakgrund av Pelikan Straus bidrag sägas utgöra ett feministiskt återvändande till Gregor Samsa och hans öde och ett försök att visa på vilket sätt även han är genusvetenskapligt intressant och relevant. Detta återvändande är något som kanske kan sägas följa den feministiska forskningens förvandlingar från att vara kvinnoforskning via könsforskning till att bli dagens genusforskning. Denna studie kan ses som ett bidrag till kritiska maskulinitetsstudier men jag insisterar på att det, i en bredare bemärkelse, är en *genusstudie*. Detta då jag menar att "Förvandlingen" egentligen handlar om något annat än maskulinitet nämligen om *frånvaron av maskulinitet* och vilka effekter det kan få på individer som förväntas leva upp till

rådande maskulinitetsideal. Att då endast benämna en studie om Gregor Samsa som en maskulinitetsstudie vore att reducera Gregor Samsa till en maskulinitet och genom detta gå miste om den politiska potential som det finns i de obegripliga och dysfunktionella kroppar som på olika sätt utgör frånvaron av något förväntat eller som befinner sig *mellan* maskulinitet och femininitet.

En självkritisk fråga som förhoppningsvis har präglat hela denna studie är: Utgör detta återvändande till Gregor Samsa ett kolonialiserande av det feministiska kunskapsfältet då ett ”maskulint” subjekt återigen, om än i ett försök av kritisk genusvetenskaplig reflektion, ställs i centrum?

Första gången som jag kom i kontakt med ”Förvandlingen” var i mitt gymnasiums bibliotek. Jag minns speciellt omslaget till 1975 års svenska upplaga. Den visar en insektliknande figur som försöker sitta i en stol. En bild som illustrerar protagonisten Gregor Samsas desperata försök att inlemma sig i det människo-maskulina igen men vars försök är dömt att misslyckas då makten är inbyggd i själva den stol som han försöker sitta i och som därför stöter bort hans kropp och hans försök. Stolar är inte byggda för insekter. Istället blir Gregor Samsa ett överflöd av kropp, för många armar med fel böjda leder, en blottad mage och ögon som endast kan titta uppåt och åt sidorna. En insekts försök att sätta sig i en stol gjord för människokroppar kan på sin höjd bli just endast ett *försök* som är dömt att misslyckas. En normaliserande blick kan få oss att tro att det är Gregor Samsas kropp som det är fel på men ur ett kritiskt perspektiv är det snarare frågan om en illustrering av ett system som inte anpassar sig utan som tvärtom enskilda individer måste anpassa sig efter. Omslaget kan därför ur detta kritiska perspektiv sägas illustrera hur enskilda kroppar döms ut som dysfunktionella av själva den dysfunktionella omgivning som *gör* dessa kroppar dysfunktionella.

Jag går igenom en hög gamla serietidningar och kommer över ett nummer av *Larson!* från 1999. I en ruta med ”The Far Side” ritad av serietecknaren Gary Larson får vi ta del av två nyckelpigeliknande insekter med näbbliknande munnar kantade av vassa tänder, känselspröt på huvudena, röda ryggar med gröna prickar samt välvda bågar till magar och långa smala ben. Med en panikslagen blick (fem uppspärade ögon) pekar den ena på sin rygg med ett av sina smala ben och ropar till den andra: ”Ta bort den! Ta bort den!”. På dess rygg sitter en vit man med glasögon i skjorta och slips. En komisk omvändning där både det icke-mänskliga görs till subjekt och där det människo-maskulina görs till objekt.

”Inte ens litteraturvetare vågar sig på Kafka” var min litteraturvetare till vän Kristofers första reaktion när jag berättade om min idé till uppsatsämne. Inte i en paternaliserande ton genom vilken jag skulle sättas på plats utan en oroande ton genom vilken jag av omsorg inte skulle kunna missa vad för slags maktfält som jag gav mig in i. Det är med en dömande litteraturvetenskaplig kanon sittandes på min axel som jag med mindervärdeskomplex har gjort denna studie. Men vad som ändå gjorde mig beslutsam om att jag skulle genomföra den är min grund i feministisk teori. ”Förvandlingen” väcker alldeles för många intressanta frågor om genus, subjektskap och makt för att jag har kunnat låta den vara. Det här är inte en litteraturvetenskaplig studie utan en genusvetenskaplig studie (även om en genusvetenskaplig studie förstås även kan vara litteraturvetenskaplig), den är inte grundad i litteraturvetenskaplig teori. Denna studie är inte heller en psykoanalytisk studie även om den relaterar till psykoanalytiska begrepp och tolkningar av novellen. Istället bör den nog snarare ses som ett genusteoretiskt bidrag där jag försöker sätta novellen i samtal med några utvalda genusteorier.

En viktig feministisk tradition i följet av Kate Millets feministiska litteraturkritik såsom formulerad i exempelvis *Sexualpolitiken* (Millett 1969, 1970) är att visa på hur litterära verk inte kan sägas vara fristående från dess författare utan tvärtom hur de är präglade av den (patriarkala) kultur inom vilken de är skrivna. I denna tradition understryks vikten av kontextualisering, det vill säga att visa på i vilket historiskt

och kulturellt rum ett verk är skrivit i och hur detta rums lokala maktrelationer på olika sätt har präglat skrivprocessen. Även om mycket forskning kring Kafka pekar på att det definitivt finns självbiografiska inslag i hans verk så är jag inom ramen för denna studie mindre intresserad av Kafka som person utan mer intresserad av vad genusvetenskapen kan göra med "Förvandlingen" och vad "Förvandlingen" kan göra med genusvetenskapen. Jag är alltså inte intresserad av *om* och *på vilka sätt* "Förvandlingen" kan sägas spegla Kafkas eget liv och personlighet utan vad den gör med oss genusvetare och vad vi kan göra med den. Även fast att "Förvandlingen" inte är en given berättelse för genusvetare, något som feministers kritiska omläsningar av den visat på, är den heller inte entydigt patriarkal. Därför har jag i denna studie försökt använda "Förvandlingen" som en yta för en genusvetenskaplig reflektion kring genus, subjektskap och makt.

Det är en specifik scen i 1986 års remake av filmen *The Fly* (2001), i David Cronenbergs regi, som jag hela tiden har återkommit till under arbetet med denna studie. I filmen får vi följa protagonisten Seth Brundle som efter att ha uppfunnit en teleporteringsmaskin råkar förvandla sig själv till en hybrid mellan människa och fluga. Som ett sätt att förklara hur han har lyckats omvärdera sin nya kropp deklarerar han i en nyckelscen mot slutet av filmen att han skulle vilja bli en insektspolitiker. Flugan-Seth Brundles formulerande av begreppet "insektspolitik" och deklarerandet av sig själv som insektspolitiker kan sägas illustrera det som Rosi Braidotti har kallat för återvändandet av Modernitetens "Andra" i Postmoderniteten:

Postmodernity is marked by the return of the 'others' of modernity: woman, the sexual Other of man, the ethnic or native Other of the Eurocentric subject and the natural or earth Other of technoculture emerge as counter-subjectivities. (Braidotti 2002:117f.)

Det Flugan-Seth Brundle och Gregor Samsa har gemensamt är att de båda två är förkastade produkter av moderna samhällen som är besatta av att producera begripliga och funktionella subjekt, båda två blir äckliga och därför förkastade i sin obegriplighet och dysfunktionalitet. Men om Gregor Samsa kan ses som en figur för Moderniteten och dess alienerade och abjekta "Andra" så kan Flugan-Seth Brundle

ses som en figur för Postmoderniteten och hur dessa alienerade och abjekta "Andra" börjar upprätta sig själva som subjekt. För även om båda dessa existenser är förkastade av de västerländska samhällena till diskursernas utkanter så är deras reaktioner på detta förkastande olika. Medan Flugan-Seth Brundle omfamnar sitt monstruösa och hybrida tillstånd och formulerar en alternativ och icke-mänsklig subjektivitet som insektspolitiker försöker Gregor Samsa, trots att även han successivt trivs med sin nya kropp, in i döden bli erkänd av människorna runtomkring honom igen. Inte trots utan just på grund av denna desperata strävan efter ett erkännande av det mänskliga menar jag att Gregor Samsa är genusvetenskapligt intressant och relevant. Hans förvandling tillsammans med utanförskapets psykologi och dess materialiserande och monstruösa effekter ligger till grund för hans försök att bli en del av den familj och det samhälle som upprepade gånger förkastar honom. Detta ger oss en inblick i hur det människo-maskulina reproduceras som norm i det vardagliga samspelet mellan människor.

I denna studie har jag genom en nära läsning av "Förvandlingen" försökt analysera hur Gregor Samsa misslyckas med att göra maskulinitet rätt vilket smälter samman med misslyckandet att göra mänsklighet rätt. Hans insektskropp är en avsaknad av maskulinitet vilket blir en avsaknad av mänsklighet. I "Förvandlingen" omvandlas kroppspolitik till könspolitik till insektspolitik.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att genom en närläsning analysera Franz Kafkas novell ”Förvandlingen” som en berättelse om kön. Mina två övergripande frågeställningar är:

- Vad kan ”Förvandlingen” säga oss om genus, (o)begriplighet och (dys)funktionalitet?
- Vad kan ”Förvandlingen” i förlängningen säga oss om (o)möjliga förvandlingar av genusförhållandena?

Denna studie består av åtta kapitel. I det tredje kapitlet, ”Situerad kunskap”, presenterar jag mina epistemologiska utgångspunkter för ansvarig kunskap och kunskapsproduktion. I det fjärde kapitlet, ”Att läsa nära”, presenterar jag min definition av närläsning som analysmetod. I det femte kapitlet, ”Förvandlingen”, sammanfattar jag novellens handling. I det sjätte kapitlet, ”Kafkas könade subjekt och dess feministiska förvandlingar”, placerar jag studien i ett forskningsmässigt och genuspolitiskt sammanhang genom en kontextualisering av Kafkas relation till genus i stort samt redovisar för tidigare feministisk forskning på ”Förvandlingen”. I det sjunde kapitlet, ”Analys för de obegripliga och dysfunktionella”, gör jag fyra läsningar av ”Förvandlingen” utifrån olika teoretiska utgångspunkter med tillhörande tidigare forskning. I det åttonde kapitlet, ”Dismodernitet, insektspolitik och en feministisk framtid”, sammanfattar jag mina analyser och för en slutdiskussion kring vilken genusvetenskaplig betydelse ”Förvandlingen” kan sägas ha idag och för framtiden.

3. Situerad kunskap

How to see? Where to see from? What limits of vision? What to see for? Whom to see with? Who gets to have more than one point of view? Who gets blinkered? Who wears blinkers? Who interprets the visual field? (Donna Haraway 1991:194)

I detta kapitel presenterar jag de epistemologiska utgångspunkter genom vilka jag strävar efter en ansvarig kunskap och kunskapsproduktion. Detta kommer jag att göra utifrån Donna Haraways idé om *feministisk objektivitet* och *situerad kunskap*.

Inom genusvetenskapen har idén om och vikten av situering och positionering kommit att bli en central politisk, epistemologisk och forskningsetisk fråga. Essän ”Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective” (Haraway 1991) är ett bidrag till diskussionen om denna fråga och ett försök från Haraways sida att revidera det omtvistade objektivitetsbegreppet för feministiska syften:

So, not so perversely, objectivity turns out to be about particular and specific embodiment, and definitely not about the false vision promising transcendence of all limits and responsibility. The moral is simple: only partial perspective promises objective vision. (Haraway 1991:190)

Med rötter i materialistisk socialism utgör essän ett både kärleksfullt och kritiskt förhållande till feministisk ståndpunktsteori och ett försök att formulera en epistemologi för möjliggörandet av en objektiv feministisk vetenskap. Hon kallar det för en feministisk objektivitet genom en situerad kunskap. Som utgångspunkt för sitt reviderande väljer hon att återta metaforen om seende (vision):

I want a feminist writing of the body that metaphorically emphasizes vision again, because we need to reclaim that sense to find our way through all the visualizing tricks and powers of modern science and technologies that have transformed the objectivity debates. (Haraway 1991:190)

Haraway visar på hur tidigare definitioner av objektivitet har innefattat ett avståndstagande från kroppars betydelse för kunskapsproduktion där ”distans” har premierats och likställts med objektivitet och där tvärtom ”närhet” eller frånvaron av ”distans” har utgjort ett tecken för bristande objektivitet. Istället vill hon vända på

det och säga att distans inte är något eftersträvansvärt eftersom idén om ”distans” förutsätter en tro på möjligheten att göra en klar uppdelning mellan (forskar)subjekt och (kunskaps)objekt. Genom att endast erkänna möjligheten till en situerad, partiell och skyldig blick av vår omvärld kan vi uppnå objektivitet och undgå det som hon kallar för gudatricket, ett anspråk på ett obegränsat och allomfattande seende som är allestädes närvarande från ingenstans:

I would like to insist on the embodied nature of all vision, and so reclaim the sensory system that has been used to signify a leap out of the marked body and into a conquering gaze from nowhere. This is the gaze that mythically inscribes all the marked bodies, that makes the unmarked category claim the power to see and not be seen, to represent while escaping representation. (Haraway 1991:188)

Kunskap är alltså något förkroppsligat och görs alltid *någonstans ifrån* och kan därför inte särskiljas från den forskare som producerar den. Kunskap produceras kort sagt alltid i en intim relation *med* och *genom* dess kunskapsproducent. Min studie bör därför ses som en form av personligt-politiskt och förkroppsligat kunskapsgörande där jag utifrån ett partiellt genusvetenskapligt perspektiv läser ”Förvandlingen” som en berättelse om kön. Att göra anspråk på att forska om Kafkas verk samt den enorma mängden efterföljande studier av dem är att ta Haraways epistemologiska utgångspunkt om all kunskap och kunskapsproduktion som partiell och situerad på allvar. Inga universella läsningar är möjliga att göra liksom ingen heltäckande gudablick över forskningsfälten är möjlig att inta. Detta blir kanske som allra tydligast i min avgränsning och positionering inom tidigare forskning där jag inte förhåller mig till tidigare forskning om Kafka i allmänhet utan till allra största del till *feministiska* läsningar av Kafka och ”Förvandlingen”. Endast genom en partiell, situerad och förkroppsligad läsning kan jag göra anspråk på en (feministisk) objektivitet. Som enskild individ kan jag med andra ord endast komma med ett situerat bidrag till den kanon av Kafka-uttolkare som föregått mig.

Att situera sig tolkar jag som ett sätt att göra sig som (forskar)subjekt till ett (kunskaps)objekt inför sig själv. Och om det endast är möjligt att utöva en (feministisk) objektivitet genom en situerad kunskap och kunskapsproduktion måste min studie genomsyras av ett reflekterande över den position varifrån jag gör min läsning av novellen. Men vilka aspekter är då relevanta att belysa för just *mitt* seende och i förlängningen för *min* situering? Med risk för att hamna i en övertro på

enskilda forskares möjlighet att situera sig själva, d.v.s att trots allt göra anspråk på en slags gudablick över sin egen forskarprocess¹, har jag ändå försökt att reflektera över de saker som jag tror har varit centrala i både möjliggörandet och begränsandet av mitt seende. Istället för att endast ha ett avgränsat kapitel i början av studien där jag presenterar en situering har jag försökt få hela studien att genomsyras av ett kontinuerligt situerande. Medan jag i detta kapitel har presenterat min övergripande epistemologiska utgångspunkt för kunskap och kunskapsproduktion utifrån Haraways idé om en feministisk objektivitet genom en situerad kunskap, har jag alltså valt att göra de konkreta situeringarna genomgående i studien.

Med utgångspunkt i det feministiska slagordet ”Det personliga är politiskt!” och en kritisk kunskapsteoretisk förståelse om all form av kunskap och kunskapsproduktion som situerad bör denna studie sammanfattningsvis ses som möjliggjord av ett specifikt förkroppsligande och specifika linser. Om min epistemologiska utgångspunkt om kunskap som något situerat och förkroppsligat kan sägas vara mina ögon så är mitt formulerande av syfte, val av metod, avgränsning av tidigare forskning, samt teoretiska utgångspunkter de linser genom vilka dessa ögon bryter mitt materials ljus. Därför kommer jag i de nästkommande kapitlen redovisa för de ytterliggare beståndsdelar som legat till grund för mitt seende.

¹ Här är förstås det som jag har valt *bort* lika intressant att belysa som det jag har valt att faktiskt forska *om*. Och vad jag har valt bort har inte alltid gjorts utifrån medvetna val. Forskarprocessen består lika mycket av tal som oundvikliga tystnader vilka inte alltid är möjliga för den enskilda forskaren att själv se. Risken med att försöka situera sig är att man litar för mycket på den enskilda forskares förmåga att göra sig själva till kunskapsobjekt för en kritisk självgranskning. Kunskap är i slutändan något som blir till kollektivt, d.v.s det är genom mötet med andras läsningar av ens text som den ges mening.

4. Att läsa nära

I detta kapitel presenterar jag min analysmetod. Som analysmetod för denna studie kommer jag att använda mig av *närläsning*. I detta kapitel kommer jag därför att definiera vad jag menar med att läsa en text ”nära”. Detta kommer jag att göra genom att gå igenom tre olika sorters närmanden av ”Förvandlingen”; ett långsamt (tidsmässigt) närmande, ett intimt (spatialt) närmande samt ett affektivt (känslomässigt) närmande.

4.1 Nära som i långsamt

Som en del av formulerandet av en feministisk objektivitet genom en situerad och ansvarig kunskap argumenterar Haraway, som tidigare redovisat för, att vi måste göra oss själva i egenskap av (forskar)subjekt till (kunskaps)objekt för en kritisk självreflektion. Men hon argumenterar även för att vi måste se våra kunskapsobjekt som aktörer och tillskriva dem en agens, d.v.s vi måste även omvänt göra våra kunskapsobjekt till subjekt. Denna form av epistemologiska syn omvandlar forskarobjekten från något som forskaren endast ska forska *på* till något som forskaren istället bör forska *med*. Detta är en syn som är likartad den i Lancelot R. Fletchers läsform som han har valt att kalla för ”långsam läsning”.

I sin artikel ”Slow Reading: The Affirmation of Authorial Intent” (Fletcher 2007) lyfter Fletcher fram den tendens som finns att vi istället för att återberätta en text som den är istället är snabba på att lägga vår egen betydelse och värderingar i det som vi läst, d.v.s vi har ett behov av att snabbt förklara vad en text betyder för just *oss* och huruvida vi håller med dess resonemang eller inte. Som Fletcher själv formulerar det:

[W]e are utterly preoccupied with deciding what the sentences we read and hear MEAN to us. Even more than that, we are preoccupied with deciding whether WE agree or disagree with what we take the sentences to mean, whether WE approve or disapprove. (Fletcher 2007:2)

Som ett alternativ till denna direkta och i Fletchers mening för snabba läsning formulerar han en annan läsform, ”långsam läsning”, som syftar till att skaka om

våra vanemässiga former av läsande som bygger på ett just reflexartat och för *snabbt* överförande av våra egna värderingar på en text (Fletcher 2007:2). Att läsa ”långsamt” är att läsa med eftertanke, försöka ta författarens intentioner (”authorial intent”) på allvar, att vara öppen för andra läsningar än ens egen och att försöka lyssna till texten. Med risk för att för snabbt lägga en egen värdering i vad Fletcher säger, precis det som han vill undvika med sin metod, uppfattar jag ändå hans metod i en harawayskt mening som att vi måste tillskriva våra (kunskaps)objekt agens, i mitt fall Kafka och hans ”Förvandlingen”. Fletcher menar, på ett likartat sätt som Haraway, att långsam läsning öppnar upp för möjligheten till konversationer med den text man läser och att ett av målen med långsam läsning är att lära sig att lyssna lika mycket som att tala (Fletcher 2007:4). Det är i denna mening som jag menar att läsa ”nära” kan ses som något tidsmässigt nämligen att läsa sitt material långsamt.

4.2 Nära som i intimt

Genom Haraways avfärdande av ”distans” som en garanti för objektivitet ges vi möjligheten att omvärdera ”närhet” och närhetens betydelse för vår kunskapsproduktion. ”Närhet” kan i fallet med ”nära läsning” som analytisk metod förstås i termer av intimitet.

I sin artikel ”Queer(y)ing the Ethics of Research Methods: Toward a Politics of Intimacy on Researcher/Researched Relations” (Detamore 2010) försöker Mathias Detamore formulera en queer metodologi kring relationen mellan forskaren och informanten genom det som han har valt att kalla för ”intimitetens politik”. Detamore menar att relationen mellan forskare och den som blir forskad på alltid är genomsyrad och präglad av intimitet och kan därför också användas för att på olika sätt ”queera” samhällsvetenskaperna (Detamore 2010:173). Intimitet framställs här både som en grundläggande social aspekt i forskandet av och med människor och som något politiskt fruktbart vilket kan öppna upp för ”alternativa sociala världar” (Detamore 2010:181). Även om Detamore inte utgår från forskare som har text som sitt forskarobjekt menar jag ändå att jag kan överföra hans resonemang om hur relationen mellan forskaren och informanten på olika sätt är genomsyrad av intimitet till studiet av texter. Lynne Pearce menar exempelvis att ”...each and every act of reading is the site of potential intimacy and engagement...” (Pearce 1997:26) och

föreslår att vi ser på relationen mellan läsaren och texten som en ”spöklik romans” (Pearce 1997:25). Pearce visar på hur tidigare teorier kring läsande likställt tolkande med rationalitet och därför har förståtts i termer av förnuft. Det rationellt tolkande subjektet, menar Pearce, är både genus- och klassmärkt då läsningar som traditionellt sett förknippats med kvinnor och arbetarklassen har ansetts ”känslomässiga” och ”obildade” och därför diskvalificerats som lägre former av läsande. Som en alternativ feministisk metod för läsning föreslår Pearce att vi ser på relationen mellan läsaren och texten som en romans. Pearce är inte ute efter att i första hand förstå texten utan att ingå i en intim relation med den och, i och med det, gå med på romansens både positiva och negativa villkor: ”[T]he reader/lover must expect to be bewildered and lost as often as she is gladdened and saved.” (Pearce 1997:3). Med begreppet ”romans” vill Pearce synliggöra och därför även möjliggöra de känslomässiga dimensionerna av läsande och den intima relationen som uppstår mellan läsaren och texten, något som tidigare traditionella och icke-feministiska läsformer har omöjliggjort (Pearce 1997:20f.). Både Detamore och Pearce försöker sammanfattningsvis omvärdera intimitet och romantik till något metodologiskt användbart för vetenskaperna. Att läsa ”nära” kan alltså utifrån Detamores och Pearce två olika resonemang ses som något spatialt nämligen att ingå i ett intimt förhållande med sitt material.

4.3 Nära som i affektivt

Att vara intim med något innebär även att affektivt relatera till något. Som en specificering av min intima relation till ”Förvandlingen” kommer jag som en sista del i definierandet av vad jag menar med att läsa ”nära” kort berätta om min personliga och just affektiva relation till ”Förvandlingen”.

Insocialiserandet som kille i mitten av 80-talet innebar ett fostrande i populärkulturella maskuliniteter som ”Spindelmannen”, ”Transformers” och ”Turtles” där förvandlingar var ett centralt moment sammansmält med görandet av transcendental maskulinitet. Jag har fantiserat och tillskrivit förvandlingar en slags inneboende hoppfullhet som lovar förändring, inte bara möjligheten att kunna förvandlas *till* något utan även *från* något, vilket tydligt är en romantisering av förvandlingar när vi läser ”Förvandlingen”. Min fascination för förvandlingar kan

därför stå som en förklaring till min dragning till "Förvandlingen" och dess tematik. När jag kom över "Förvandlingen" någon gång under gymnasiet drogs jag till den dels för min fascination av förvandlingar men även för novellens skildring av utanförskapets psykologi med dess materialiserande och monstruösa effekter. Novellen kan läsas som en berättelse om depression och känslan av att inte passa in i sin familj eller i samhället i stort. Att som jag själv växa upp som en feministisk, vit, icke-heterosexuell cis-kille i ett heteronormativt och vitt medelklassområde har utgjort grunden för ett splittrat subjekt vars vardag har präglats av depression. Jag har varit både i opposition till rådande normer samtidigt som jag även har varit en del av och reproducerat dem. På det sättet påminner Gregors livssituation om min egen. Det väcker frågan om på vilket sätt igenkännande som en form av affekt spelat in i mitt intresse för det material som jag nu bestämt mig för att forska om, något som vi kan benämna som en affektiv identifikation². Att läsa "nära" kan utifrån detta resonemang ses som något känslomässigt nämligen att affektivt identifiera sig med sitt material.

Jag har nu gått igenom tre olika sorters närmanden av "Förvandlingen" som tillsammans utgör min definition av närläsning som analytisk metod. Dessa olika närmande är; ett långsamt (tidsmässigt) närmande, ett intimt (spatialt) närmande samt ett affektivt (känslomässigt) närmande. Att göra en närläsning är sammanfattningsvis för mig att utifrån en affektiv identifikation med "Förvandlingen" ge mig in i ett intimt förhållande till den och försöka läsa den långsamt på både mina och textens villkor.

Efter att ha läst om "Förvandlingen" för första gången på ett decennium såg jag den ur ett helt nytt (genus)perspektiv. Om jag tidigare sett Gregors förvandling till insekt som en metafor för utanförskap i någon slags "allmän" mening så blev det nu tydligt att den snarare skulle kunna ses som en specifik berättelse om kön och ett skildrande av en mans specifika form av utanförskap grundat i hans misslyckande av att göra maskulinitet rätt. Samtidigt kom jag under min tid som student i

² Ett affektivt närmande behöver förstås inte endast betyda *identifikation* med något utan kan tvärtom, som både Jenny Sundén och Ulrika Dahl har påpekat, röra sig om ett bredare register av känslor som exempelvis ett textligt frånstötande eller risken att som läsare själv bli frånstött vid en närläsning. För min personliga läsning av "Förvandlingen" har däremot just en identifikation, inte abjektion, varit den mest centrala känslan vilken har påverkat hur jag metodmässigt har närmat mig mitt material. Därför har jag försökt reflektera över detta i termer av just en "affektiv identifikation".

genusvetenskap på Södertörns Högskola att fastna för både Judith Butlers och Julia Kristevas tankar om abjektion och blev mer och mer övertygad om vilket centralt genusvetenskapligt begrepp det kan vara för ett analyserande av de obegripliggörande och dysfunktionella effekter som ett misslyckande av att göra kön rätt ger upphov till. Denna studies syfte blev alltså till genom relationen mellan å ena sidan "Förvandlingen" och å andra sidan min genusteoretiska förståelse av abjektion. Studiens syfte har därför formulerats utifrån specifika teoretiska utgångspunkter vilka därför har både styrt och avgränsat mitt metodmässiga analyserande av "Förvandlingen". Min analysmetod har gått till på så sätt att jag utifrån mina teoretiska utgångspunkter har formulerat mitt syfte och genom detta syfte ställt specifika teoretiska frågor till materialet. På så sätt utgör de teoretiska utgångspunkterna en slags förlängningar och specificeringar av mitt syfte i form av mina frågeställningar. Dessa utgångspunkter har alltså varit centrala i hur jag sedan *metodmässigt* har läst (och *inte* läst) mitt material långsamt, intimt och affektivt.

5. Förvandlingen

I detta kapitel ger jag en kort sammanfattning av handlingen i "Förvandlingen". För denna studie har jag valt att använda mig av 1964 års svenska upplaga.

"Förvandlingen" är uppdelad i tre kapitel. Det första kapitlet inleds med Gregor Samsa som vaknar upp förvandlad till en insekt. Hans rygg har blivit hård som pansar, hans mage består av bågformiga valkar och han har fått många smala ben. Vi får reda på att han har en bakgrund som handelsresande, ett arbete som han vantrivs med på grund av de tidiga morgnarna, ständiga resor, tågtider att passa, frånvaro av nära relationer till medmänniskor och oregelbunda måltider. Om det inte vore för att han var tvungen att betala av sina föräldrars skuld till sin chef så fantiserar han om att säga sitt "hjärtas mening" (Kafka 1964:12). Han tänker att skulden kanske kommer vara avbetald om fem eller sex år och att han då skulle ta sig mod till att säga som han känner till chefen men att fokus nu måste ligga på att gå upp och ta sig till arbetet. Modern knackar försiktigt på dörren och frågar varför Gregor inte har gått upp i tid och tagit sig till sitt arbete ännu. Gregor svarar med en mjuk röst som är en blandning av hans gamla och ett nytt pipande ljud. Detta korta samtal gör både fadern och systemen uppmärksamma på att Gregor inte ännu har gått till arbetet varför även de knackar på väggarna i rummen intill Gregors för att höra hur det är med honom. Istället för att reflektera över sin nya kropp och situation är Gregor inställd på att följa de vardagliga rutinerna som vanligt, den nya rösten förklarar han som en stundande förkylning. Eftersom Gregor inte lyckas ta sig till jobbet i tid ringer prokuristen från firman där han arbetar på ytterdörren vilket får Gregor att tillslut svinga sig ur sängen. Modern försöker vid prokuristens anländande försäkra honom om hur allvarligt Gregor tar sitt arbete och att anledningen till varför han idag inte har kommit i tid måste bero på att han är sjuk. Då Gregor vägrar öppna dörren och endast ger korta svar på flera uppmaningar från både fadern och prokuristen att förklara sig och sitt beteende ilsknar prokuristen till och dömer ut hans arbete på senaste tiden som undermåligt och insinuerar uppsägelse. Detta får Gregor att desperat börja förklara sig som sjuk som anledning till sitt beteende men att han lovar att infinna sig på arbetet så snabbt som möjligt. Gregors nya röst uppfattas av de andra som att han är svårt sjuk och modern och fadern skickar därför iväg systemen

Grete och tjänsteflickan Anna för att hämta en doktor och en låssmed. Övertygad om att detta kommer att hjälpa honom bestämmer sig Gregor för att försöka öppna dörren. Vid åsynen av Gregor och hans nya kropp reagerar prokuristen, modern och fadern på olika sätt. Prokuristen flämtar till, tar en hand för munnen och rör sig långsamt ifrån Gregor, modern tar två steg mot Gregor och faller ihop med sänkt huvud mot bröstet och fadern knyter först handen hätskt mot honom men sätter sedan händerna för ögonen och börjar gråta. Gregor låtsas inte om något och förklarar att han är redo att gå till arbetet och avslutar sin utläggning med att säga ”Herr prokurist, gå inte er väg utan att ha sagt ett ord som visar att ni åtminstone till någon del ger mig rätt!” (Kafka 1964:25). Men prokuristen bryr sig inte om att svara och rör sig mot ytterdörren. Gregor förstår att hans ställning på firman är hotad om han låter prokuristen gå och börjar följa efter honom vilket får fadern att hugga tag i en dagstidning och prokuristens käpp för att mota tillbaka Gregor in i hans rum. Stressad av faderns hätska motande gör att Gregor pressar sin kropp genom den för smala dörröppningen, skaver sig längs med ena sidan av kroppen och fastnar. Fadern ger honom en ordetlig stöt så att han flyger in tillbaka i sitt rum blödandes. Dörren stängs igen och sedan blir det tyst.

Det andra kapitlet inleds med att Gregor vaknar ur sin ”tunga, vanmaktsliknande sömn” (Kafka 1964:28) och med en ömmande kropp. Någon har placerat en skål med mjölk och vetebrödsskivor vid dörren något som Gregor först blir väldigt glad över men som vid smaken av det får honom att vända sig bort från den och krypa tillbaka till rummets mitt. Tidigt nästa morgon vågar sig systemen Grete på att gå in i rummet på tå. Med en trasa bär hon ut skålen med mjölk som hon förvånat upptäcker fortfarande är nästan helt full. Istället bär hon in ett urval av mat till Gregor tillsammans med skålen som hon nu fyllt med vatten och avlägsnar sig från rummet och vrider om låset för att Gregor ska kunna göra sig hemastadd. De gamla matresterna är de som faller Gregor mest i smaken och efter att ha ätit gömmer han sig under schäslongen när Grete kommer tillbaka och vrider om nyckeln i låset för att öppna dörren.

En rutin skapas där Grete kommer med mat till Gregor två gånger om dagen då föräldrarna sover och det nya hembiträdet skickar Grete på olika ärenden. Eftersom det gamla hembiträdet redan första dagen på sina bara knän hade bett modern om att få sluta på grund av det som hänt och det nya hembiträdet kräver att få hålla sig till

köket så blir Grete och modern de som tar över ansvaret för matlagningen. Det visade sig att fadern trots allt hade kvar lite besparingar sedan kraschen av hans affär för fem år sedan. Dessutom hade fadern inte spenderat alla de pengar som Gregor tjänat åt familjen utan sparat en liten summa. Detta kapital kan familjen leva på i ett eller två år något som Gregor glädjer sig över. Samtidigt blir Gregor både förödmjukad och bedrövad av tanken på att de andra familjemedlemmarna nu skulle behöva börja tjäna pengar på olika sätt. Från att vara en bodbetjänt till att bli en handelsresande hade Gregor kunnat försörja hela sin familj den senaste tiden men det var något som familjen successivt vant sig vid och till slut tagit helt för givet. Det är bara Grete som Gregor står nära av familjemedlemmarna och som en överraskning hade han tänkt annonsera den kommande julafton att han kommer att stå för kostnaden till en musikalisk akademi där Grete kan utveckla sitt fiolspelande, något som föräldrarna inte har haft råd med. Grete fortsätter att ta hand om sin bror, bland annat genom att öppna fönstret och ställa dit en stol så att Gregor kan titta ut, något som väcker skuld känslor hos Gregor eftersom han inte kan tacka henne. I takt med att Gregor får mer kontroll över sin kropp och lär sig uppskatta att hänga i taket underlättar Grete detta genom att ta bort möbler som är i vägen. Varken modern eller fadern vill se Gregor de första fjorton dagarna men så småning om vill ändå modern se honom. En dag då Grete vill ta bort en kista och ett skrivbord i Gregors rum tar hon modern till hjälp då fadern är borta. Medan Gregor ligger med ett överkast över sig försöker Grete och modern med svårighet flytta på möblerna. Modern föreslår att kistan ska stå kvar då de ju faktiskt inte vet vad Gregor tycker om flyttandet. Hon menar att det kan tolkas som att de ger upp hoppet om honom om de rensar hans rum på möbler. Detta är något som får Gregor själv att tänka i samma banor och att bestämma sig för att han vill ha kvar möblerna. Systemen däremot, som genom sitt omhändertagande av Gregor har stärkts i sin övertygelse om att hon är den bästa att avgöra vad han vill, menar bestämt att samtliga möbler ska tas ut förutom schäslongen. Uppstressad av Gretes och moderns rensning av hans rum skyddar han en tavla med en bild på en pälsklädd dam, som han klippt ur och ramat in själv, genom att kravla upp och sätta sig över den medan systemen och modern är i rummet bredvid. När Grete återvänder och ser Gregor på väggen försöker hon avleda modern innan hon ser honom men utan att lyckas. Modern svimmar när hon ser Gregor och Grete hytter med näven och skriker åt honom för att sedan rusa och hämta en luktfaska så modern kvicknar till. Gregor följer efter systemen för att försöka hjälpa

henne men skrämmer henne bara vilket gör att hon stänger ute honom från sitt rum. Efter en stund kommer fadern hem och tolkar Gretes upprörda beteende som om Gregor har begått något våldsdåd mot henne och modern vilket leder till att han börjar jaga Gregor runt lägenheten. Efter ett tag börjar fadern att kasta äpplen på Gregor och ett av dem tränger in i hans rygg. Modern kvicknar till och springer fram till fadern, omfamnar honom och, efter att Gregors blick har slocknat, lägger händerna om faderns nacke och ber honom skona Gregor.

Det tredje kapitlet tar vid lite mer än en månad senare. Gregor har blivit allvarligt skadad av äpplet som ingen av de andra familjemedlemmarna har vågat ta bort. Hans försämrade tillstånd har ändå väckt medkänsla bland dem som därför har börjat öppna dörren mellan Gregors rum och vardagsrummet framåt kvällarna vilket gör att Gregor kan lyssna på familjens konversationer. Modern syr kläder för en modeaffär, systemn arbetar i butik på dagarna och lär sig stenografi och franska på kvällarna i hopp om att få en bättre anställning i framtiden och fadern har återgått till arbete som banktjänsteman på dagarna och somnar på kvällarna i fåtöljen med sin tjänsteuniform på. Det nya hembiträdet bli så småningom tvungen att sluta och en städerska anställs som får göra grovjobbet medan modern sköter resten av städandet. Omtanken och omvårdnaden av Gregor blir successivt mindre och mindre, även av Grete, både vad gäller städning och omsorg av val av mat, vilket stundtals fyller Gregor med raseri. Städerskan är den som delvis ersätter Gretes frånvaro av omhändertagande och är heller inte rädd för Gregor. Så småningom slutar Gregor att äta nästan helt. Och när tre inackorderingsherrar flyttar in tillsammans med alla sina saker förvandlas Gregors rum till ett förråd. Eftersom familjen inte vill avslöja Gregors existens för herrarna öppnar de inte längre hans dörr på kvällarna. En kväll lämnar däremot städerskan dörren lite på glänt medan de tre inackorderingsherrarna äter middag i vardagsrummet. Familjen äter sin mat i köket. När Grete börjar spela på sin fiol i köket frågar en av inackorderingsherrarna om hon skulle kunna tänka sig att spela för dem i vardagsrummet. Även Gregor, nu helt täckt av damm och med trådar, hår och matrester över hela sin kropp, blir nyfiken och sticker ut sitt huvud från rummet in i vardagsrummet. Medan herrarna tröttnar på Gretes spelande och av ren hövlighet fortsätter att lyssna blir Gregor mer och mer tagen av sin systers spelande. Han fantiserar om hur han ska dra in Grete till sitt rum och hur hon inte av tvång utan av fri vilja väljer att stanna där. Han fantiserar om hur han ska berätta för

henne om sina planer att betala hennes musikutbildning och hur hon skulle brista ut i tårar av glädje. Men innan han hinner göra ett försök upptäcker en av inackorderingsherrarna honom. Till en början är de mest nyfikna men när fadern påstridigt försöker mota in de in i deras rum ryter en av dem till och uttrycker sitt missnöje, säger upp sitt rum och hotar med att kräva ersättning. De två andra herrarna följer med och säger även dem upp sina rum. Efter att ena herren smält igen dörren och lämnat familjen ensam i vardagsrummet utbrister Grete att deras livsituation är ohållbar: ”Jag vill inte längre kalla detta odjur med min brors namn, och säger därför bara: vi måste försöka bli kvitt det.” (Kafka 1964:60). Efter en ambivalent diskussion om Gregor verkar familjen ha gett upp hoppet om att insekten i deras hem är Gregor som vid det här laget är så pass sjuk att han endast kan röra sig med stor kraftansträngning. Denna gång är det ingen som ens bemödar sig att jaga in honom i hans rum och när han tillslut lyckats ta sig tillbaka till sitt rum med stor möda stängs dörren och låses bakom honom. Tillslut kan han inte röra sig knappt alls men trots all smärta i kroppen och inflammation från det ruttande äpplet i ryggen så tänker han på sin familj med kärlek och är övertygad om att det bästa vore om han försvann. I gryningen dör Gregor och städerskan upptäcker detta efter att ha petat på honom med en lång kvast utan att få någon reaktion. Städerskan går till föräldrarnas sovrum och ropar ”Titta, den har kolat vippen, den ligger där alldeles stendöd!” (Kafka 1964:63) varpå föräldrarna och systemen tillsammans betraktar det avmagrade liket av Gregor. Efter att städerskan har visat liket även för de tre inackorderingsherrarna skäller fadern på dem och kräver att de ska lämna hemmet. Efter att ha vilat och gått en promenad skriver modern, fadern och Grete varsitt urskuldande brev till sina respektive chefer. Städerskan kommer och säger stolt att hon har tagit hand om Gregors lik men familjemedlemmarna visar inget intresse och avvisar henne vilket gör att hon lämnar hemmet sårad. Efter att ha omfamnat varandra lämnar familjen lägenheten och tar spårvagnen ut ur staden. Där diskuterar de sin framtid som de nu ser i ett nytt ljus som väldigt lovande. De bestämmer sig för att byta lägenhet och i takt med diskussionen ser föräldrarna helt plötsligt en potential i sin dotter som de tidigare inte har gjort, hur hon ”...på sista tiden, trots allt elände som hade gjort henne blek om kinden, hade blommat upp till en vacker och yppig ung flicka...” (Kafka 1964:67) som de borde skaffa en man åt.

6. Kafkas könade subjekt och deras feministiska förvandlingar

Kafka's sterile, unhappy bachelors are legion; they are married only to their work, to their business, and things rarely go well. (Ruth V. Gross 1981:15)

I detta kapitel redovisar jag för tidigare forskning. Denna forskning kan delas upp i två olika huvudspår, å ena sidan övergripande feministiska läsningar av Kafkas relation till genus och å andra sidan specifika feministiska läsningar av "Förvandlingen". I båda fallen visar feminister genom sina kritiska (om)läsningar på genus centrala betydelse för Kafka som person, hans författarskap och hans litterära verk.

6.1 Kafka, kvinnor och kön

Detta avsnitt är en placering av studien i ett forskningsmässigt och genuspolitiskt sammanhang genom en kontextualisering av Kafkas relation till genus i stort.

I sin artikel "Kafka and Women" (Gross 1995) lyfter Ruth V. Gross fram hur att läsa Kafka ur ett kvinnoperspektiv inte har varit en självklarhet förrän tidigt 80-tal då kvinnoforskningen fötts, etablerats och erkännts som forskningsdisciplin (Gross 1995:69). Gross konceptualiserar tre möjliga former av läsningar av Kafka. Den första kallar hon för "psykologiskt biografisk" eller "biografiskt psykologisk" läsning genom vilken Kafkas liv och hans relation till kvinnor har analyserats i hans dagböcker och brev till kvinnor runt omkring honom som Felice Bauer, Julie Wohryzek, Milena Jesenská, Dora Dymant och även hans kvinnliga familjemedlemmar. Den andra kallar hon för "analytisk och litterär" läsning genom vilken man har analyserat hur de kvinnliga karaktärerna i Kafkas texter porträtteras. Den tredje kallar hon för "feministisk" läsning genom vilken man har ifrågasatt Kafkas påstådda universalitet då det som har kallats för universellt i hans verk ofta ur ett genusperspektiv visar sig vara skrivet ur ett specifikt maskulint perspektiv (Gross 1995:69ff.). Feminister som har läst Kafka har alltså varit väl medvetna om hur litteratur alltid är situerad och förkroppsligad på ett könat sätt. Deras

(om)läsningar kan sägas ha fungerat i två rörelser där de å ena sidan synliggör en manlig norm och genom det även problematisera Kafka egen kvinnosyn och å andra sidan lyfter fram de kvinnliga karaktärerna och upprättar dem som (feministiska) subjekt. Här har feminister gått en balansgång mellan att å ena sidan erkänna hur text alltid är situerad och förkroppsligad (i detta fall i Kafka och hans judiska liv) och å andra sidan inte fastna i en för ensidig personifiering av textens relation till dess författare.

Liksom Gross tredje form av läsning har Evelyn Torton Beck i sin artikel "Kafka's Traffic in Women: Gender, Power and Sexuality" (Torton Beck 1981) en kritik av Kafkas påstådda universalitet som utgångspunkt, d.v.s hon menar att feministiska läsningar av Kafka måste kritisera att hans verk skulle representera den moderna Människan med stort M. Torton Beck menar att Kafka genom att reproducera mytologin kring kvinnor genom sina texter även synliggör dem. Därför uppmanar hon oss att göra oss själva till "motståndskraftiga läsare" (Torton Beck 1981:6) och det är inte förrän vi erkänner Kafkas partialitet som vi på ett tydligare sätt kan analysera hans verk utifrån ett genusperspektiv:

Once we accept its partiality, we are freer to understand in what ways woman is structured into his texts, what functions she serves, and in what ways she is necessary to his discourse. (Torton Beck 1981:6)

I sin kritik av denna påstådda universalitet fokuserar hon på tre genusdimensioner i hans skrivande. Den första dimensionen är att Kafkas litterära världar är homosociala, ibland till och med homoerotiska. När kvinnor är närvarande i hans texter blir de på olika sätt marginaliserade. Den andra dimensionen är att de maktkamper som äger rum utspelas *mellan* män och berättas *av* män. I de få fall där en kvinnlig karaktär står i centrum skildras hennes liv av en manlig berättare. Konsekvenserna av detta blir att kvinnorna aldrig får tala för sig själva. Den tredje och sista dimensionen är hur denna homosocialitet leder till ett androcentriskt perspektiv. Utifrån dessa manliga blickar som denna androcentriska syn utgör menar Torton Beck att kvinnorna i berättelserna aldrig blir egna subjekt utan endast sina kroppar (Torton Beck 1981:4). Som hon skriver: "Woman in Kafka's world can help or hinder the hero, but never can she herself be an active participant in the quest." (Torton Beck 1981:5). Detta är även något som Larisa Mykyta diskuterar i sin artikel "Women as the Obstacle and the Way" (Mykyta 1980) i vilken hon diskuterar

hur kvinnor i Kafkas verk fungerar som just antingen hinder eller vägen framåt för Kafkas manliga protagonister. Med få undantag menar Torton Beck att kvinnor domesticeras och görs till bytesobjekt mellan män, där män kommunicerar med varandra genom denna byteshandel av kvinnor. Detta gör kvinnorna både helt centrala och helt perifera för Kafkas narrativ (Torton Beck 1981:6).

För att förstå denna homosocialitet, frånvaro av kvinnligt subjektskap och androcentrism menar Torton Beck att vi bland annat måste knyta an till den specifika bakgrund i judiskt familjeliv som Kafka hade. Inom ortodox judendom har kvinnor både en central och perifer position och även fast att Kafkas familj reformade menar Torton Beck att Kafka fascinerades av den ortodoxa judendomens regler och därför även formades av dess specifika form av kvinnosyn (Torton Beck 1981:5). I en senare artikel, "Gender, Judaism, and Power: A Jewish Feminist Approach to Kafka" (Torton Beck 1995), fortsätter hon att diskutera på vilka sätt judisk kultur och tro präglade Kafkas författarskap, bl.a genom att visa på hur Yiddish-teater och dess ofta könade teman implicit refereras till i två av hans noveller, "Domen" och "Förvandlingen". (Torton Beck 1995: 35ff.). Torton Beck menar här att en feministisk omvärdering av Kafka, som inte tar hans egen världsyn för universell sanning utan endast som en tidsspecifik skildring av manligt judiskt, är hoppfull eftersom det inte gör att vi fastnar i hans ofta depressiva syn på världens tillstånd (Torton Beck 1995:41).

Även Ritchie Robertson kontextualiserar Kafkas görande av maskulinitet i sina texter till hans samtida judiska kultur. I sin artikel "Mothers and Lovers in Some Novels By Kafka and Brod" (Robertson 1997) analyserar hen Kafkas *Amerika* och *Slottet* samt Brods *Das Grosse Wagnis* utifrån ett feministisk-psykoanalytiskt perspektiv (Robertson 1997:98). Utifrån detta perspektiv diskuterar hen hur de manliga karaktärerna skapar sina maskuliniteter genom en separation från de olika feminina och moderliga figurer som figurerar i deras texter (Robertsson 1997:07ff.). Detta kopplar hen till Brods och Kafkas samtid inom vilken judiska mödrar spelade en mer central roll än judiska fäder i judarnas integration i majoritetssamhället. Medan fäderna uppfattades som för rotade i traditionell judisk kultur och därför inte blev eftersträvans identifikationsobjekt för deras söner uppfattades istället mödrarna som agenter för denna integration varför dessa söner drogs till mer feminina värden (Robertson 1997:100). Robertson försöker visa på hur denna psykologiska struktur

är ett genomgående tema i några av Brods och Kafkas texter där kvinnliga karaktärer blir ett slags idealiserade modersfigurer utifrån vilka de manliga protagonisterna sedan både söker sig till eller separerar sig från i görandet av sina maskuliniteter (Robertson 1997:99ff.).

Det är förstås inte en slump att det har varit en majoritet av *kvinnliga* feminister som har kritiserat Kafkas påstådda universalitet då du som kvinna läsandess Kafka lättare blir medveten om genus centrala betydelse för Kafkas narrativ. För som Torton Beck konstaterar: ”[F]or a woman to read Kafka in the way he pushes us to read him, through the eyes of a Georg or Gregor, Josef K. or K., she must forget that she is a woman, which is what polite society and traditional literary criticism also invite her to do.” (Torton Beck 1995:41). Även Rachel Potter visar på detta i sin artikel ”Waiting at the entrance to the Law: Modernism, Gender and Democracy” (Potter 2000) i vilken hon synliggör hur en manlig norm är verksam i Kafkas parabel ”Framför Lagen” om en man som väntar på att få bli insläppt i en port till Lagen. Potter pekar på hur arbetarklass män och kvinnor i Storbritannien, vid tidpunkten då Kafka skrev parabeln, på olika sätt sökte efter just ett erkännande av lagen. Och hon ställer sig frågandes vad det innebär att söka erkännande av själva den lag som historiskt har exkluderat en (Potter 2000:254). Som ett feministiskt tankeexperiment ställer Potter en kvinna framför porten och diskuterar vad som skulle hända med henne. Genom detta visar hon på hur denna lag, liksom Kafkas text, inte är könsneutral utan slår olika mot kvinnor och män och hur lagen utgör en ”...plats för historisk konflikt och kamp.” (Potter 2000:255). I detta fall hur lagen har byggts på en rad exkluderings av kvinnor inom exempelvis juridiken, i parlamenten och från rätten att rösta (Potter 2000:255). Genom detta tankeexperiment synliggör alltså Potter hur Kafkas påstått universella och könsneutrala berättelse om individens relation till den moderna staten tvärtom är könskodad och könsspecifik.

Potters kritiska analys kan sägas stå som ett talande exempel för hur att läsa Kafkas verk som kvinna och som feminist både synliggör en manlig norm och möjliggör ett upprättande av kvinnliga och feministiska subjekt. Genom dessa former av kritiska läsningar har kvinnor och feminister kunnat visa på genus centrala men tidigare underskattade betydelse för Kafka som person, hans författarskap och hans litterära verk. Här har feminister återkommande understrykt vikten av att situera både Kafka och sig själva för att inte göra några universella anspråk. På så

sätt kan feminister genom sina kritiska (om)läsningar av Kafka ha kunnat sägas *praktisera* det som Haraway kallar för feministisk objektivitet genom en situerad kunskap.

6.2 Feministiska förvandlingar

Detta avsnitt är ett redovisande för tidigare feministiska läsningar av "Förvandlingen". Denna tidigare forskning kommer, till skillnad från forskningen i avsnittet innan, inkorporeras i analysavsnitten.

Nina Pelikan Straus artikel är en nyckeltext då den med sin titel, "Transforming Franz Kafka's 'Metamorphosis'" (Pelikan Straus 1989), fångar upp hur ett genusperspektiv just *förvandlar* Kafka som person, hans författarskap och hans "Förvandlingen". Pelikan Straus kritiserar tidigare icke-feministiska läsningar för att de inte har erkänt Gretes centrala roll för narrativet i "Förvandlingen" och menar att hennes omhändertagande av sin bror kan ses som en form av obetalt arbete (Pelikan Straus 1989:651). Vidare visar hon på hur även Grete genomgår en förvandling parallellt med Gregor. Från att agera omhändertagande syster blir hon ur föräldrarnas ögon den som blommar efter Gregors död. Samtidigt menar Pelikan Straus att Grete inte på något sätt radikalt omvandlar produktionsförhållandena utan endast ersätter Gregor som vara och säljare och därför snarare cementerar dem. Utifrån denna feministiska läsning av "Förvandlingen" där Gretes tidigare underskattade roll lyfts fram konstaterar Pelikan Straus att "Förvandlingen" inte längre endast bör ses som en berättelse för alienerade män (Pelikan Straus 1989:666f.).

Leonard L. Duroche läser "Förvandlingen" som ett "maskulint narrativ" som kan ge röst åt de män som inte är kapabla att leva upp till Modernitetens maskulinitetsideal. Med utgångspunkt i paradoxen att enskilda män, i egenskap av män, tillhör en dominerande klass, men som även i egenskap av enskilda individer kan bli förtryckta att just denna dominerande klass, läser Duroche "Förvandlingen" som ett narrativ som kan ge röst åt den majoritet av män som dominerande maskulinitetsideal sällan representerar. (Duroche 1986:36f.). "Förvandlingen" kan på så sätt, enligt Duroche, tala till en större andel män om deras negativa upplevelser

av att arbeta, att vara ekonomisk försörjare, letandet efter intimitet och frånvaron av personlig frihet (Duroche 1986:36).

Margaret Sönsér Breen läser Gregor som ett ”obegripligt genus” då han genom sitt begär till damen i pälsmössa och pälsboa blir till en onanist och patologisk fetischist inför sin omgivning. Därför menar hon att Gregor kan sägas destabilisera normativa och borgerliga konstruktioner av maskulinitet och heterosexualitet (Sönsér Breen 2005:148, 151ff.). Även Eric Santner gör en läsning av Gregors relation till damen i pälsmössa och pälsboa. Gregors förvandling ser han som en feminisering och kopplar detta till förra sekelskiftets rasbiologiska föreställningar om den judiska mannen som feminin och queer. Damens i pälsmössa och pälsboa tolkar han som ett identifikationsobjekt för Gregor, något som han menar ger uttryck för en icke-erkänd femininitet i Kafkas misogynna och homofobiska Österrike-Ungern (Santner 1996:206ff.).

Dessa feministiska (om)läsningar av ”Förvandlingen” kan sammanfattningsvis sägas visa på hur novellen inte bör ses som en universell berättelse om utanförskap utan som en berättelse om kön. Eller mer specifikt, en berättelse om en mans misslyckande av att göra maskulinitet rätt. Det är utifrån denna feministiska utgångspunkt som min egen analys av ”Förvandlingen” tar sin början.

7. Analys för de obegripliga och dysfunktionella

I detta kapitel presenteras en analys för de obegripliga och dysfunktionella utifrån Gregors förvandling från människo-man till insekt. Kapitlet består av fyra olika läsningar av "Förvandlingen" utifrån olika teoretiska utgångspunkter med tillhörande relevant tidigare forskning. Varje analysavsnitt är uppbyggda på så sätt att jag börjar med att presentera olika teoretiska utgångspunkter. Dessa utgångspunkter utkristalliserar sedan till specifika frågor som jag ställer till "Förvandlingen". Utifrån dessa frågor gör jag sedan en analys och kopplar samman dem med relevant tidigare forskning.

I det första avsnittet, "'Förvandlingen' - en berättelse om kön", analyseras "Förvandlingen" utifrån Judith Butlers feministiska genealogianalys med dess tankar om kön som performativitet och en heterosexuell matris för (o)begripliggörandet och (im)materialiserandet av kroppar. I det andra avsnittet, "Gregor Samsa – en abjekt icke-maskulinitet", analyseras Gregors tillstånd utifrån det analytiska begreppet *abjektion* såsom formulerat av Judith Butler. I det tredje avsnittet, "Dismodernitet och kön", analyseras "Förvandlingen" utifrån Lennard J. Davis form av cripteori med dess tankar om hur (dys)funktionalitet används som en central organiseringsprincip i moderna kapitalistiska samhällens försök att producera funktionsdugliga kroppar. I det fjärde och sista avsnittet, "Insektspolitik – att politisera en abjektion", analyseras Gregors tillstånd utifrån idén om kroppen som en *trickster* såsom formulerat av Donna Haraway.

7.1 "Förvandlingen" - en berättelse om kön

[W]hat will and will not constitute an intelligible life, and how do presumptions about normative gender and sexuality determine in advance what will qualify as the "human" and the "liveable"?

(Judith Butler 2006:xxiii)

I detta avsnitt analyserar jag relationen mellan genus och (o)begriplighet i "Förvandlingen" utifrån Judith Butlers feministiska genealogianalys såsom presenterad i hennes *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (Butler 2006).

7.1.1 Judith Butlers feministiska genealogianalys

Butlers vid det här laget klassiska bok *Gender Trouble* tar sin utgångspunkt i den inomfeministiska (framför allt lesbiska och postkoloniala) kritik som formulerats mot "kvinnan" som ett enhetligt subjekt för feminismen. I det första kapitlet efterlyser hon en form av feministisk genealogianalys som kan visa på hur feminismens subjekt, "kvinna", har använts som en enhetlig betecknare för feminismen men som på olika sätt har fungerat exkluderande mot själva den grupp som feminismen har gjort anspråk på att representera och befria:

To trace the political operations that produce and conceal what qualifies as the juridical subject of feminism is precisely the task of a *feminist genealogy* of the category of woman. (Butler 2006:8)

Enligt Butlers genealogianalys är det ingen idé att leta efter "könets ursprung" eller "sanningen om könet" eftersom hon ser kön som en diskursiv, politisk och naturaliserad effekt som tjänar upprätthållandet av en tvingande heterosexualitet genom ett stabiliserande av könskategorierna "kvinna" och "man" samt en maktassymmetri mellan femininitet och maskulinitet:

To expose the foundational categories of sex, gender, and desire as effects of a specific formation of power requires a form of critical inquiry that Foucault, reformulating Nietzsche, designates as "genealogy." A genealogical critique refuses to search for the origins of gender, the inner truth of female desire, a genuine or authentic sexual identity that repression has kept from view; rather,

genealogy investigates the political stakes in designating as an *origin* and *cause* those identity categories that are in fact the *effects* of institutions, practices, discourses with multiple and diffuse points of origin. The task of this inquiry is to center on – and decenter – such defining institutions: phallogocentrism and compulsory heterosexuality. (Butler 2006:xxxii)

Hennes feministiska form av genealogianalys kan sägas vara en slags förlängning av den kritik mot hypotesen om förtryck och befrielsen av könet genom tal som Michel Foucault formulerade i första bandet av *Sexualitetens Historia* (Foucault 2002). Istället för att lämna ”kön” och könskategori ”kvinna” oproblematiserad vill Butler kritisera dem i grunden och visa på hur kön fungerar som en diskursiv, politisk och naturaliserad effekt som uppstår genom upprepade stilerade akter i begripliggörandet av kroppar. Det är utifrån denna feministiska form av genealogianalys som Butler menar att kön är *performativt*³.

³ För denna studie kan det vara intressant att notera hur Butlers kritik av ”kvinnan” som feminismens enhetliga subjekt tillsammans med hennes teori om ”kön” som performativitet såsom formulerad i *Gender Trouble* delvis bygger på hennes läsningar av Kafka. I förordet till 1999 års upplaga av *Gender Trouble* förklarar hon hur hennes idé om performativitet kom ur Jacques Derridas läsning av Kafkas parabel ”Framför Lagen”:

”There the one who waits for the law, sits before the door of the law, attributes a certain force to the law for which one waits. The anticipation of an authoritative disclosure of meanings is the means by which that authority is attributed and installed: the anticipation conjures its object. I wondered whether we do not labor under a similar expectation concerning gender, that it operates as an interior essence that might be disclosed, an expectation that ends up producing the very phenomenon that it anticipates.” (Butler 2006:xv)

Det är i första kapitlet, ”Subjects of Sex/Gender/Desire”, som hon för första gången för ett liknande resonemang kring idén om ”ett subjekt framför lagen” och hur denna idé endast är en diskursiv och naturaliserad formation producerad av lagen för att den ska kunna upprätthålla sin kulturella dominans:

”In effect, the law produces and then conceals the notion of ”a subject before the law” in order to invoke that discursive formation as a naturalized foundational premise that subsequently legitimates that law’s own regulatory hegemony.” (Butler 2006:3).

I en fotnot till detta skriver hon vidare:

”References throughout this work to a subject before the law are extrapolations of Derrida’s reading of Kafka’s parable ’Before the Law,’ in *Kafka and the Contemporary Critical Performance: centenary Readings*, ed. Alan Udoff (Bloomington: Indiana University Press, 1987).” (Butler 2006:207).

Som en form av tillämpning av Derridas resonemang kopplat till sin kritik av ”kvinnan” som feminismens enhetliga subjekt konstaterar hon därför bl.a:

”Indeed, the question of women as the subject of feminism raises the possibility that there may not be a subject who stand ”before” the law, awaiting representation in or by the law. Perhaps the subject, as well as the invocation of a temporal ”before,” is constituted by the law as the fictive foundation of its own claim to legitimacy.” (Butler 2006:4).

7.1.2 Kön som performativitet

Som en lesbisk och poststrukturalistisk förlängning av Simone de Beauvoirs feministiska existensialism med devisen ”Man föds inte till kvinna, man blir det.” (Beauvoir 2004:325) vill Butler visa på att om kön inte är något som vi *har* eller *är* utan något som vi *blir* så borde det följa av att det också är något som vi ständigt *gör*. Kön är utifrån detta kritiska perspektiv inte något fast, essentiellt eller en kärna som går att blottlägga och befria genom tal utan endast en naturaliserad effekt av genus- och sexualitetsregimer som ger upphov till illusionen av kön som något fast, essentiellt eller en kärna. Kön är ett repetitivt och rituellt görande av handlingar som i sin strävan efter att imitera könskategorierna ”kvinna” och ”man” blir så pass intensiva att de ger upphov till en illusion av stabilitet och sammanhållenheter (Butler 2006:xv):

Gender is the repeated stylization of the body, a set of repeated acts within a highly rigid regulatory frame that congeal over time to produce the appearance of substance, of a natural sort of being. (Butler 2006:45)

I sitt raserande av kön/genus-distinktionen visar Butler på hur en sådan distinktion, som även feminister lämnat oproblematiserad, endast reproducerar idén om natur och kultur som två vitt skilda fält möjliga att hålla isär. Kön ses utifrån detta perspektiv som något biologiskt, av naturen givet och reellt medan genus ses som något artificiellt och olika kulturella variationer, uttryck eller tolkningar av detta naturgivna kön. Kön görs alltså inom denna distinktion fortfarande till en neutral yta, ett stumt och oproblematiskt faktum varpå kulturella och sociala konstruktioner skrivs in eller uttrycks. Men Butler menar att även kön är en diskursiv effekt som har naturaliserats genom upprepning över tid och därför framstår något naturgivet.

If the immutable character of sex is contested, perhaps this construct called ”sex” is as culturally constructed as gender; indeed, perhaps it was always already gender, with the consequence that the

Vidare refererar hon till Kafkas ”I Straffkolonin” i första fotnoten till andra kapitlet, ”Prohibition, Psychoanalysis, and the Production of the Heterosexual Matrix”, en novell som hon ser som en litterär iscensättning av Foucault’s syn på makt (Butler 2006:48, 215). Även mot slutet av *Gender Trouble* refererar hon till samma novell, i avsnittet ”Bodily Inscriptions, Performative Subversions”, i samband med en kritik av Foucault och hur även han ibland verkar bygga sina resonemang på en fördiskursivt existerande kropp varpå vilken kulturella inristningar sker sekundärt (Butler 2006:177f.).

distinction between sex and gender turns out to be no distinction at all. It would make no sense, then, to define gender as the cultural interpretation of sex, if sex itself is a gendered category. Gender ought not to be conceived merely as the cultural inscription of meaning on a pre-given sex (a juridical conception); gender must also designate the very apparatus of production whereby the sexes themselves are established. As a result, gender is not to culture as sex is to nature; gender is also the discursive/cultural means by which "sexed nature" or a "natural sex" is produced and established as "pre-discursive," prior to culture, a politically neutral surface *on which* culture acts. (Butler 2006:9ff.)

Enligt Butler är alltså själva uppdelningen mellan kön (som natur) och genus (som kultur) i sig en effekt av en heterosexuell matris som har lyckats naturalisera sina könskategorier så att de framstår som existerandes före diskurser men egentligen är denna uppdelning en chimär. Genus bör därför inte endast ses som de kulturella och sociala variationer eller uttryck av kön utan även de processer varigenom kroppar könas och hur könande är en grundläggande process för begripliggörandet av kroppar. Även kön är kort sagt genus och Butler tillskriver kön(andet) en fundamental betydelse för subjektets framträdande samtidigt som hon inte vill framställa det som något ontologiskt givet.

7.1.3 Den heterosexuella matrisen

För att bli begriplig krävs att du gör kön rätt enligt etablerade genusnormer för (o)begriplighet. Och omvänt, att göra kön rätt är att bli begriplig. Kön fungerar på detta sätt som ett regulativt ideal och organiseringsprincip. För att kroppar ska bli begripliga och kunna framträda som subjekt visar Butler på hur det krävs en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär, d.v.s att manligt kodade kroppar (kön) förväntas uttrycka maskulinitet (genus) och en heterosexualitet (begär) till kvinnligt kodade kroppar (kön) som förväntas uttrycka femininitet (genus) och en motsatt heterosexualitet (begär). Denna genus- och sexualitetsregim är vad Butler har kallat för den *heterosexuella matrisen*⁴ och det är genom denna matris logiker som ett

⁴ Butlers kanske allra tydligaste definition av vad den heterosexuella matrisen kan sägas vara och hur den fungerar finner vi i den sjätte fotnoten till första kapitlet, *Subjects of Sex/Gender/Desire*, i *Gender Trouble*:

"I use the term *heterosexual matrix* throughout the text to designate that grid of cultural intelligibility through which bodies, genders and desires are naturalized. [...] ...a hegemonic discursive/epistemic model of gender intelligibility that assumes that for bodies to cohere and make sense there must be a stable sex expressed through a stable gender (masculine expresses male,

binärt genussystem uppstår med könskategorierna ”kvinna” och ”man” tillsammans med en maktassymmetri mellan femininitet och maskulinitet i ett upprätthållande och utvidgande av en tvingande heterosexualitets kulturella dominans som den alltid givna, och ”naturliga” formen av sexualitet⁵.

Även om denna studie inte kommer att likt Butler fokusera på ”kvinnan” som feminismens enhetliga subjekt så kan jag använda hennes feministiska genealogianalys för ett undersökande av hur ”kön” fungerar performativt som ett regulativt ideal och en central organiseringsprincip, d.v.s hur ”kön” naturaliseras och framställs som något fördiskursivt samt vilka kroppar som genom denna naturaliseringsprocess görs till subjekt, objekt och abjekt i ”Förvandlingen” genom upprepade (o)begripliggöranden och (im)materialiseranden i enlighet med en heterosexuell matris obligatoriska ordning mellan kön/genus/begär.

De frågor som jag ställer till materialet utifrån Butlers feministiska genealogianalys är följande: *På vilket sätt fungerar ”kön” som ett regulativt ideal och organiseringsprincip för (o)begripliggörandet av kroppar i ”Förvandlingen”?* *Hur försöker Gregor göra kön för att bli ett begripligt subjekt? På vilka sätt är en heterosexuell matris verksam och på vilka sätt utmanas och befästs den?*

feminine expresses female) that is oppositionally and hierarchically defined through the compulsory practice of heterosexuality.” (Butler 2006:208)

⁵ Här bör också tilläggas att det inte är heterosexualitet i en generell mening som görs till norm utan en specifik form av heterosexualitet, nämligen den heterosexualitet som sker inom ramen för ett monogamt och reproduktivt förhållande. Denna specifika form av heterosexualitet som görs till norm och ideal brukar kallas för ”normativ heterosexualitet” och är något som Gayle Rubin diskuterar i form av ”sexuella värdehierarkier” i sin essä ”Thinking Sex: Notes For a Radical Theory of the Politics of Sexuality” (Rubin 1984).

7.1.4 Att göra mänsklighet: intersektionen kön-klass-art

Vid en första anblick tycks kanske "Förvandlingen" främst ha med klass att göra. Hela första kapitlet består nämligen av familjens och prokuristens⁶ reaktioner på Gregors frånvaro från arbetet och Gregors egna skuldkänslor inför detta. Omgivningens första reaktion tar sig formen av en försiktig och omhändertagande fråga från modern till Gregor: "Gregor, klockan är kvart i sju. Skulle inte du iväg?" (Kafka 1964:13) varpå fadern bultar på väggen till Gregors rum och frågar: "Gregor, Gregor, vad är det?" (Kafka 1964:14). Även systemen frågar: "Gregor? Mår du inte bra? Är det något du vill ha?" (Kafka 1964:14). När prokuristen anländer till hemmet för att kontrollera varför Gregor inte har dykt upp på arbetet i tid känner modern skuld inför honom och försöker förklara Gregors beteende: "Han mår inte riktigt bra, han mår inte bra, tro mig herr prokurist. Hur kunde Gregor annars försumma tåget! Pojken tänker ju aldrig på något annat än firman. Jag är nästan förargad på honom för att han aldrig går ut om kvällarna." (Kafka 1964:18). Prokuristen svarar: "Annorlunda, nådig frun, kan inte heller jag förklara det. Jag hoppas det inte är något allvarligt. Om jag också å andra sidan måste säga att vi affärsfolk – tyvärr eller lyckligtvis, hur man vill – ofta måste sätta oss över ett lättare illamående av hänsyn till affärerna." (Kafka 1964:19). Efter att Gregor har svarat nej på faderns fråga om han då kan öppna dörren blir prokuristen hårdare i tonen:

Herr Samsa, hur är det fatt? [...] Ni barrakaderar er i ert rum, svarar bara ja och nej, gör era föräldrar stora och onödiga bekymmer och försummar – detta bara i förbigående sagt – era plikter mot firman på ett i själva verket oerhört sätt. Jag talar här å era föräldrars och er chefs vägnar och ber er allvarligt om en omedelbar och uttömmande förklaring. Jag häpnar verkligen. Jag trodde ni var en sansad och förnuftig människa, och nu tycks ni plötsligt ha fått för er att paradera med de mest underliga nycker. (Kafka 1964:19f.).

Prokuristen fortsätter sedan:

Jag hade från början för avsikt att säga er allt detta mellan fyra ögon, men när ni nu uppehåller mig här till ingen nytta kan jag inte längre förstå varför inte era föräldrar också skulle få reda på det. Ert arbete har på senaste tiden lämnat mycket övrigt att önska; det är visserligen inte säsong nu, det erkänner vi; men så lite säsong att man inte kan göra några affärer alls finns det överhuvudtaget inte, herr Samsa, *får* det inte finnas. (Kafka 1964:20)

⁶ Representanten för Gregors chef.

Hela denna introducerande scen med dess uppmaningar till Gregor att förklara sitt obegripliga beteende visar på vikten av arbete för att han ska kunna framträda som ett subjekt. Utifrån detta perspektiv kan vi göra den kvalificerade gissningen att det är på grund av hans alienation till rådande produktionsförhållanden som Gregor har förvandlats till en insekt något som även har gjorts utifrån olika marxistiska perspektiv (Hughes 1981 och Sokel 1980). Utifrån ett genusblint marxistiskt perspektiv handlar "Förvandlingen" endast om klass och är en allmän berättelse om en persons alienation till rådande produktionsförhållandena samt skulden och skammen inför att inte kunna arbeta. Gregor kan på detta sätt sägas utgöra ett modernt självdisciplinerande arbetssubjekt. Men denna självdisciplin är inte endast klasskodad. Skulden och skammen över att inte ha dykt upp till arbetet i tid är knutna till Gregors specifika position inom de rådande produktionsförhållanden (han arbetar som handelsresande) vilka även är könskodade (han har blivit försörjare av familjen). Med andra ord är själva den subjektivitet han har tilldelats inom produktionsförhållandena, att vara handelsresande för att kunna betala av sina föräldrars skuld, könad. Som ung *man* förväntas han ta på sig ansvaret som försörjare av familjen. "Förvandlingen" blir ur detta perspektiv genusvetenskapligt intressant och relevant som en berättelse om kön där klass och kön inte går att särskilja från varandra analytiskt. Vidare bör inte "Förvandlingen" ses som en *universell* berättelse om kön utan tvärtom en specifik berättelse om en mans misslyckande av att göra maskulinitet rätt. Den är, för att tala med Leonard L. Duroche, ett "maskulint narrativ" vilket kan ge röst åt de män som inte är kapabla att leva upp till Modernitetens maskulinitetsideal (Duroche 1986:35f.). Omgivningens krav på Gregor att gå till arbetet (klass) för att försörja sin familj (kön) kan tolkas som att ett kapitalistiskt system (med kravet på att arbeta) och en heterosexuell matris (med kravet på att göra sig till ett begripligt kön) samspelar med varandra.

Om "Förvandlingen" då kan ses som en berättelse om kön där kön fungerar som ett regulativt ideal och organiseringsprincip, på vilka sätt gör Gregor kön för att bli ett begripligt subjekt inför sin familj och sin arbetsgivare? Till en början svarar Gregor så kort och undvikande som möjligt dels för att hans nya röst ska höras så lite som möjligt av de andra och framförallt för att skaffa sig mer tid till att tänka ut hur han ska hantera den nya situationen som uppstått i och med hans nya kropp. Det är först när prokuristen offentligt förnedrar honom inför hans familj och säger att hans

arbete på senaste tiden har ”lämnat mycket att önska” och samtidigt insinuerar uppsägning som Gregor känner ett akut behov av att förklara sig:

Men herr prokurist, jag öppnar ju genast, ögonblickligen. Ett lätt illamående, ett svindelfall har hindrat mig att stiga upp. Jag ligger ännu till sängs. Men nu är jag alldeles kry igen. Jag håller just på att stiga upp. Tålmod ett litet ögonblick bara! Det är ännu inte riktigt så bra som jag trodde. Men jag känner mig kry. Hur kan man råka ut för sådan här! Så sent som igår kväll mårde jag alldeles bra, mina föräldrar vet det ju, eller rättare sagt, redan igår kväll hade jag det på känn. Man borde ha sett det på mig. Varför jag inte har rapporterat det till firman? Man inbillar sig ju alltid att man ska klara sjukdomen utan att stanna hemma. Herr prokurist! Skona mina föräldrar! Det finns ju ingen anledning till alla de förbråelser som ni nu gör mig; man har ju inte sagt mig ett enda ord om den saken. Ni har kanske inte tagit del av de sista ordena jag skickat in. För övrigt ger jag mig iväg redan med åttatåget, det två timmarnas vila har stärkt mig. Låt mig inte uppehålla er, herr prokurist, jag är strax själv i affären; ni vill kanske vara snäll och säga det och ursäkta mig hos chefen! (Kafka 1964:20f.).

Då Gregors röst har förändrats så pass mycket efter hans förvandling tror de andra att han är allvarligt sjuk istället för att höra hans väldisciplinerade förklaring till sitt obegripliga beteende. Föräldrarna skickar iväg systemen Grete och tjänsteflickan Anna för att hämta en doktor och en låssmed men Gregor lyckas innan dess öppna dörren själv. Prokuristen och föräldrarna chockeras av hans nya kropp och Gregor försöker hantera situationen genom att låtsas som om inget märkligt har hänt, att det enda problemet är att han inte har tagit sig till arbetet i tid men att det enkelt kan lösas genom att han nu tar sig dit:

Nu, nu ska jag strax klä på mig, packa ihop proverna och ge mig iväg. Vill ni inte – ni vill väl låta mig resa? Ni ser ju, herr prokurist, jag är inte halsstarrig, jag reser gärna; det är besvärligt att resa, men jag kan inte leva utan att resa. Vart ämnar sig herr prokuristen? Till firman, eller hur? Ni kommer väl att berätta allt som det är? Man kan ju vara oförmögen till arbete för ögonblicket, men just då är det rätta tiden att erinra sig tidigare prestationer och att betänka att man senare, när man väl har undanröjt hindret, förvisso kommer att arbeta desto flitigare och med desto större koncentration. Jag har ju stora förpliktelser mot chefen, det vet ni mycket väl. Å andra sidan måste jag sörja för mina föräldrar och min syster. Jag är i knipa, men jag ska nog klara det i alla fall. Men var snäll och gör det inte svårare för mig än det redan är. Ta mitt parti nere i firman, det ber jag er! Man tycker inte mycket om handelsresande, det vet jag. Man tror bara att han förtjänar okristligt med pengar och lever glada dagar på dem. Man har just inte någon särskild anledning att underkasta denna fördom någon kritisk prövning. Men ni, herr prokurist, har bättre överblick över förhållandena än den övriga personalen, ja till och med, i förtroende sagt, bättre överblick än chefen själv, som i egenskap av företagare har lätt att i sitt omdöme ta miste till nackdel för de anställda. Ni vet också mycket väl att en resande, som är borta från firman så gott som hela året,

lätt kan falla offer för skvaller, bagatellartade missöden och grundlösa klagomål, som det är alldeles omöjligt för honom att värja sig mot då han för det mest inte alls får höra dem utan först när han kommer hem alldeles utpumpad efter en resa får personlig erfarenhet av de onda följderna vilkas orsaker man inte längre kan spåra. Herr prokurist, gå inte er väg utan att ha sagt ett ord som visar att ni åtminstone till någon del ger mig rätt! (Kafka 1964:24f.).

I båda ovanstående citat visar Gregor på hur han, trots sin förvandling, fortfarande är en funktionsduglig arbetare vilket kanske skulle förlåta varför han inte har dykt upp i tid till sin arbetsplats. Gregor kan därför sägas göra kön genom att visa på sin kapacitet att arbeta. Enligt Butler existerar vi inte som personer i någon slags neutral mening bortom könandet, vår mänsklighet och begriplighet ligger i vårt görande av oss som antingen kvinna eller man:

It would be wrong to think that the discussion of "identity" ought to proceed prior to a discussion of gender identity for the simple reason that "persons" only become intelligible through becoming gendered in conformity with recognizable standards of gender intelligibility. (Butler 2006:22)

Detta blir som allra tydligast i de fall som någon inte lyckas leva upp till den heterosexuella matrisens obligatoriska ordning mellan kön/genus/begär (Butler 2006:23) något som även gäller för Gregor. I takt med hans misslyckande med att göra både kön och klass är det själva hans mänsklighet som upplöses. Att göra kön i "Förvandlingen" är alltså att även göra klass vilket i förlängningen är att göra mänsklighet. I "Förvandlingen" möts vi därför av intersektionen kön-klass-art.

Att personerna oproblematiskt (fast kanske inte särskilt förvånande) betecknas som antingen kvinnor eller män visar hur en heterosexuell matris redan har varit verksam och framställer kön som något fördiskursivt, d.v.s den heterosexuella matrisen verkar genom en tyst närvaro i texten. Men genom en kritisk blick, i detta fall Butlers feministiska form av genealogianalys, är det möjligt att synliggöra hur matrisens köns kategorier "kvinna" och "man" har naturaliserats. Kort sagt fungerar ett binärt genussystem med dess köns kategorier "kvinna" och "man" begripliggörande för karaktärerna i "Förvandlingen" och de är endast dessa två former av subjektiviteter som tilldelas och erkänns. Det är när Gregor avviker från detta binära genussystem, och genom sin gränsöverskridande existens därför utmanar det, som han blir obegriplig inför sin familj och sin arbetsgivare.

Att göra maskulinitet rätt enligt etablerade genusnormer är som visats ett krav för att Gregor ska uppfattas som mänsklig. Samtidigt verkar det inte som att det är ett heterosexuellt begär som i första hand avkrävs Greger för konstituerandet av hans subjektskap utan snarare endast hans könade arbetskraft. Det finns inte något direkt anklagelse, vare sig från hans familj, hans arbete eller han själv, av att han *inte* har ingått i en heterosexuell och monogam relation. Istället är det frågan om skuld från föräldrarnas och prokuristens sida över att han inte tjänar produktionen som Gregor internaliserar och på så sätt förstärker sin obegriplighet. Det är alltså inte frågan om att föräldrarna ser sin son som misslyckad för att han lever ensam bortom den monogama heterosexualiteten. Hans subjektskap verkar mer ligga i hans (o)möjlighet till att försörja sin familj ekonomiskt, vilket visserligen är knutet till kön, men som inte handlar om ett heteronormativt krav att föra släktet vidare genom en heterosexuell parbildning med tillhörande barnskaffande. Ur detta perspektiv är det inte en heterosexuell matris som bygger på en obligatorisk ordning mellan kön, genus och *begär* som är verksam i "Förvandlingen" utan endast de två första delarna, kön och genus, där Gregor i egenskap av man (kön) förväntas göra en specifik form av maskulinitet (genus).

Både Margaret Sönsen Breen och Eric Santner menar däremot på två olika sätt att Gregor ger uttryck för ett perverst och queert begär. Utifrån Krafft-Ebings diskussion om fetischism, onanerande och masochism i hans "Psychopathia Sexualis" menar Sönsen Breen att Gregor blir en onanist och patologisk fetischist när han desperat kravlar upp på väggen och "tryckte sig mot glaset som höll honom fast och kändes välgörande mot hans heta mage" (Kafka 1964:44) på den tavla vars ram han gjort själv och vars bild av en dam i pälsmössa och pälsboa han klippt ut ur en illustrerad veckotidning. Onani och fetischism sammankopplades av Krafft-Ebing med homosexualitet och mental och fysisk degeneration, Sönsen Breen väljer därför att beskriva Gregor som ett "obegripligt genus" som genom sitt begär till damen i pälsmössa och pälsboa destabiliserar normativa och borgerliga konstruktioner av maskulinitet och heterosexualitet (Sönsen Breen 2005:148, 151ff.). Även Santner tillskriver denna akt en central betydelse för beskrivandet av Gregors icke-normativa och icke-reproduktiva begär och menar att den står i kontrast till systemen Gretes mera lovande, heterosexuella framtid med en man vilket föräldrarna fantiserar om i slutscenen av novellen (Santner 1996:205f.). Santner drar även analysen ett steg

vidare och argumenterar för att damen i pälsmössa inte behöver ses som ett *begärs*objekt för Gregor utan istället kan ses som ett omedvetet *identifikations*objekt och att vi utifrån denna läsning kan se Gregors förvandling som en feminisering av honom och ett uttryck för en icke-erkänd femininitet i Kafkas misogyna och homofobiska Österrike-Ungern (Santner 1996:206). Santner tar Gregors nya pipiga röst som exempel på detta och kopplar det till förra sekelskiftets rasbiologiska föreställningar om den judiska mannen, hans sexualitet, språk och röst som feminin och queer (Santner 1996:206ff.). Pelikan Straus drar det så långt att hon föreslår att ”Förvandlingen” kan ses som ett iscensättande av Kafkas relation till sin syster Ottilia och en ”radikal självbiografisk fantasi” från Kafkas sida om bytandet av könsroller (1989:5, 662). Utifrån Söners Breens och Santners läsningar kan vi alltså konstatera att begär trots allt är ett konstitutivt element i den heterosexuella matrisen som är verksam i ”Förvandlingen” men att det inte i första hand är frånvaron av ett heterosexuellt begär hos Gregor som är stigmatiserat utan istället närvaron av ett queert begär. Den heterosexuella matrisen störs med andra ord av Gregors icke-normativa begär som skapar en form av genusdissonans då det bryter mot den heterosexuella matrisens krav på en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär. Gregor kan på så sätt ses som en queer figur.

Medan Gregors kropp, hans omförmåga att arbeta, att göra en förväntad maskulinitet samt hans icke-normativa begär utmanar den heterosexuella matrisen så är det kanske allra tydligaste tecknet på att matrisen trots allt befästs kopplad till föräldrarnas fantiserande av systemen Grete och hennes heterosexuella framtid efter sin brors död. Efter att Gregor har dött och föräldrarna och systemen tar sig ut ur staden med spårvagn ser föräldrarna Grete ur ett nytt perspektiv och börjar fantisera om att Grete borde skaffa sig en partner:

Medan de underhöll varandra på det sättet kom herr och fru Samsa, när de såg på sin dotter som blev livligare och livligare, nästan samtidigt att tänka på hur hon på sista tiden, trots allt elände som hade gjort henne blek om kinder, hade blommat upp till en vacker och yppig ung flicka. De blev tystare, och i nästan omedvetet samförstånd antydde de för varandra med blicken att det nu snart var på tiden att skaffa henne en duktig man. (Kafka 1964:67)

Att ”Förvandlingen” är en berättelse om kön blir tydligt även i Gretes fall där hon från att ha varit den primära omhändertagaren av Gregor slutligen tilldelas en ny form av könad subjektivitet. Helt plötsligt ser föräldrarna en framtid i henne som de

tidigare inte gjort. Ett kvinnligt subjekt skapas men vad som kanske vid en första anblick kan verka vara ett *positivt* framväxande av ett kvinnligt subjekt är snarare endast ett reproducerande av den heterosexuella matrisen. Nina Pelikan Straus tolkar framväxandet av Grete som endast ett reproducerande av produktionsförhållandena där Grete tar över Gregors position som både en vara och säljare och där Gregor, genom Gretes förkastande av honom som ett "Det", blir hennes första vara att sälja (Pelikan Straus 1989:666). Men även Gretes framtid, fantiserad av hennes föräldrar i spårvagnen, är villkorad där en heterosexuell matris är verksam genom vilken Grete blir begriplig genom en relation till en man. Med andra ord, att vara ett potentiellt kvinnligt subjekt likställs här med en heterosexuell framtid som fru.

Sammanfattningsvis kan "Förvandlingen" ses som en berättelse om kön, om en mans misslyckande av att göra maskulinitet rätt vilket smälter samman med misslyckandet av att göra både klass och mänsklighet rätt. Genom detta misslyckande utmanar Gregor, i egenskap av en queer figur, både ett kapitalistiskt system och den heterosexuella matrisen genom att dels inte närvara på sitt arbete och genom att dels inte leva upp till kravet på en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär. Detta gör honom obegriplig. Omvänt så befästs det kapitalistiska systemet och den heterosexuella matrisen i slutet av novellen genom föräldrarnas omvärderande av och fantiserande om hur Grete, efter sin brors död, bör skaffa sig en man. "Förvandlingen" kan kort sagt lära oss något om hur kön fungerar som ett regulativt ideal och organiseringsprincip och framförallt hur en man försöker hantera sitt misslyckande av att göra kön-klass-art rätt.

Den obegriplighet som både Gregors nya insektskropp och hans misslyckande att göra kön-klass-art rätt väcker gör att han successivt blir förkastad av sin omgivning. Detta kommer jag därför att analysera i nästa avsnitt utifrån det analytiska begreppet *abjektion*.

7.2 Gregor Samsa – en abjekt icke-maskulinitet

This exclusionary matrix by which subjects are formed thus requires the simultaneous production of a domain of abject beings, those who are not yet "subjects," but who form the constitutive outside to the domain of the subject. (Judith Butler 1993:3)

I detta avsnitt analyserar jag Gregor Samsas tillstånd utifrån det analytiska begreppet *abjektion* såsom formulerat av Judith Butler i hennes *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"* (Butler 1993).

7.2.1 Abjektion – ett analytiskt begrepp

I *Bodies That Matter*, uppföljaren till *Gender Trouble*, fortsätter Butler att diskutera riskerna med och effekterna av att göra materialitet, kroppen och kön till något ontologiskt givet, d.v.s att de ses som något existerandes före diskurser. Det är utifrån ett avståndstagande från materialitet och kroppen som ett stumt och oproblematiskt faktum som hon formulerar en teori om materialisering för att förklara den (naturaliserings)process genom vilken kön och könsskillnad just *materialiserar* och uppfattas som något existerande av sig självt före diskurser. Att säga att kön är genus och inte fördiskursivt existerande, ett centralt argument i *Gender Trouble*, säger ingenting om hur själva materialiseringen av kön går till, därför ställer Butler sig frågorna:

What are the constraints by which bodies are materialized as "sexed," and how are we to understand the "matter" of sex, and bodies more generally, as the repeated and violent circumscription of cultural intelligibility? Which bodies come to matter – and why? (Butler 1993:xif.)

Bodies That Matter kan alltså ses som en förlängning eller fortsättning av den feministiska genealogianalys som Butler påbörjade i *Gender Trouble* fast nu med ett tydligare fokus på materialitet och dess relation till könsskillnad.

Som en röd tråd genom Butlers tänkande ligger en normativ ambition, det som vi kanske kan kalla för en queer etik, nämligen avnaturaliserandet av kön och ett

uppöppnade för en mängd olika könsidentiteter och könsuttryck bortom den normativa heterosexualiteten och dess begränsningar till endast två komplementära och hierarkiskt ordnade kön. Genom detta försöker hon omvärdera kroppar som tidigare dömts ut som obegripliga och olevbara och det är utifrån denna queera etik som vi kan förstå Butlers ordlek i titeln till boken där engelskan "matter" i titeln *Bodies That Matter* används i två olika betydelser. Dels i meningen de kroppar som "materialiseras" och dels i meningen de kroppar som "görs betydelsefulla". Butler vill alltså med denna ordlek visa på hur de kroppar som anses vara betydelsefulla materialiseras medan de kroppar som anses vara obetydelsefulla immaterialiseras.

Den förståelsehorisont utifrån vilken vissa kroppar materialiseras och andra immaterialiseras är de etablerade genusnormerna för (o)begriplighet varför Butler riktar en kritik mot alla olika former av essentialistisk förståelse av materialitet, kön och könsskillnad då de allt som oftast reproducerar och naturaliserar könsskillnad genom att framställa det som något ontologiskt givet. Anledning till varför Butler riktar kritik mot den rådande synen på materialitet, kropp och kön som ett stumt och oproblematiskt faktum är alltså då denna syn är intimt kopplad till en heteronormativ syn på kroppar och deras förmodade (köns)skillnad. Att lämna kroppen och dess materialitet oproblematiserad leder till att även lämna den normativa heterosexualiteten med dess naturaliserade könsskillnad oproblematiserad samt att inte kritisera hur denna normativa heterosexualitet förkastar en mängd kroppar som inte kan leva upp till dess könsideal. För i samma stund som gränsdragningar görs för vilka kroppar som duger i enlighet med dessa könsideal och genom det klassas som mänskliga så produceras det en domän av mindre mänskliga eller icke-mänskliga kroppar. Påståendet om att kroppars materialitet alltid "redan finns där" i en fördiskursiv mening menar därför Butler performativt cementerar det som den påstår sig endast neutralt beskriva. Genom detta påstående omöjliggörs en kritisk genealogisk analys av den materialiserings- och naturaliseringsprocess som gör att materialitet uppfattas som något ontologiskt givet (Butler 1993:29). Butler vill istället undersöka hur materialitet, kön och könsskillnad har fått sin status av att vara något ontologiskt givet och för att inte fastna i tidigare essentialistiska och heteronormativa förståelser formulerar hon en alternativ materialiseringsteori genom vilken hon tar avstånd från synen på "materia" som plats (site) eller yta (surface) och istället definierar det som: "[A] *process of materialization that stabilizes over time to*

produce the effect of boundary, fixity, and surface we call matter.” (Butler 1993:9) Utifrån denna materialiseringsteori blir inte materia och könets materialitet ett stumt och oproblemiskt faktum eller en neutral yta som existerar före diskurser varpå genusbetydelser ristats in. Tvärtom blir könets materialitet endast en naturaliserad och politiskt effekt av genus- och sexualitetsdiskurser, den sedimenterade effekten av återkommande performativa akter. Om kön inte är något fördiskursivt utan endast något som materialiseras över tid är också en förändring av genusförhållandena och dess maktstrukturer möjlig (Butler 1993:10). Denna genealogiska kritik av materialitet och könsskillnad bör inte ses som politisk nihilism, menar Butler, utan som möjliggörandet för kroppar att materialiseras och göras betydelsefulla på nya, tidigare otänkbara, sätt (Butler 1993:30).

Som ett analytiskt begrepp för att förstå de processer av förkastanden och vilka immaterialiserande effekter en binär förståelse av kön får där vissa kroppar ses som obegripliga och mindre mänskliga än andra har Butler valt att använda sig av begreppet *abjektion*:

The abject designates here precisely those "unlivable" and "uninhabitable" zones of social life which are nevertheless densely populated by those who do not enjoy the status of the subject, but whose living under the sign of the "unlivable" is required to circumscribe the domain of the subject. [...] In this sense, then, the subject is constituted through the force of exclusion and abjection, one which produces a constitutive outside to the subject, an abjected outside, which is, after all, "inside" the subject as its own founding repudation. (Butler 1993:3)

Butler visar alltså här på hur subjektets framträdande bygger på ett parallellt förkastande genom detta subjekts gränsdragningar mellan sig självt och det som görs abjekt. Genom olika former av exkluderingar utgör det som blivit förkastat en konstitutiv utsida utifrån vilket subjektet kan framträda. Liksom diskurser generellt fungerar inte den heterosexuella matrisen endast genom konstitutiva förbud och påbud utan även genom förkastanden. De förkastande effekter som den heterosexuella matrisen har fått historiskt och i samtiden genom att vissa kroppar materialiseras och begripliggörs medan andra kroppar immaterialiseras och obegripliggörs kan ses som diskursers dubbla eller produktiva processer. Ett begripliggörande av vissa sorters kroppar innefattar även ett obegripliggörande av andra sorters kroppar. Eftersom diskurser inte endast är rättsliga och produktiva utan även förkastande använder sig Butler av abjektion som begrepp för att benämna den

heterosexuella matrisens förkastanden av och (im)materialiserande effekter på kroppar. Den heterosexuella matrisen med dess krav på en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär både producerar för att sen straffa, marginalisera och stöta bort de kroppar som inte stämmer överens med eller lever upp till dess interna logiker genom att döma ut dem som omänskliga och obegripliga. Den heterosexuella matrisen kan alltså sägas skapa själva de monster som den genom sina förbud och påbud försöker att radera.

Som ett exempel på alla de (köns)monster som den heterosexuella matrisen både producerar och förkastar kan vi ta intersexuella kroppar. Inom ett binärt genussystem med dess heterosexuella matris obligatoriska ordning mellan kön/genus/begär är det endast två former av subjektiviteter eller köns kategorier, ”kvinna” och ”man”, som erkänns och tillåts. De kroppar som på olika sätt avviker från dessa förkastas som onormala och obegripliga. Ett binärt genussystem fungerar på så vis både produktivt och förkastande där vissa kroppar materialiseras och begripliggörs medan andra kroppar immaterialiseras och obegripliggörs. Intersexuella är just sådana kroppar som både produceras och obegripliggörs inom ramen för ett binärt genussystem då de inte går att kategorisera som entydiga män eller kvinnor i enlighet med den heterosexuella matrisens obligatoriska ordning mellan kön/genus/begär. I samma stund som de produceras blir det även obegripliga av själva den struktur som har producerat dem och därför måste de ständigt förkastas. På så sätt *görs* och *blir* intersexuella kroppar abjekta. Edenheim benämner det abjekta som ”...en önskad men nödvändig effekt av en normativ reproduktion av subjekt och objekt.” (Edenheim 2005:57). Det som görs abjekt har alltså inte samma ontologiska status som det ”Andra”. Medan det ”Andra” fungerar som en nödvändig spegel av subjektet och på så sätt existerar i någon mening, fast endast i relation till subjektet, så är det abjekta det som varken är subjekt eller objekt och genom detta blir helt obegripligt, väcker känslor av äckel och därför måste förkastas (Kristeva 1991: 25ff.). Till skillnad från Butler diskuterar Julia Kristeva i sin *Fasans Makt: En Essä om Abjektionen* (Kristeva 1991) på ett mer explicit sätt hur abjektion handlar om att känna äckel inför något. Som ett exempel på abjektion och hur detta relaterar till äckelkänslor tar hon den reaktion vi kan ha inför den hinna som skapas i ett glas mjölk:

När skinnet på ytan av mjölken, oförargligt, tunt som ett cigarettpapper, ynkligt som en avbiten nagel, blir synligt för ögat eller rör vid läpparna, uppstår det en ryckning i ljudspringan och ändå längre ner, i magsäcken, i buken, i alla inälvor, som kommer hela kroppen att rista till i kramp, den kramar fram tårar och galla, den får hjärtat att slå och pannan och händerna att drypa av svett. Med blicken dimmig av yrsel stegrar jag mig av *äckel* mot denna gräde på mjölken och jag avskiljer mig från den mor, den far som ställer fram den åt mig. (Kristeva 1991:26)

I hennes psykoanalytiska tankar kring abjektion visar hon på hur subjektprocessen utgörs av ett förkastande av modern och det moderliga för att såväl individuella kroppar som samhälleliga kroppar ska kunna framträda som subjekt. För denna studie kommer jag att ta till vara på Kristevas tankar om hur äckel är en central känsla för abjektion men jag kommer inte att använda mig av hennes mer renodlat psykoanalytiska definition av det. Istället kommer jag att använda mig av Butlers definition av abjektion, såsom formulerad i det introducerande kapitlet i *Bodies That Matter*, vilken jag menar går att både förstå och använda utan en djupare förståelse av psykoanalytisk teori. För att återvända till intersexuella kroppar som abjekt kan vi se hur män historiskt sett har gjorts till subjekt medan kvinnor, i egenskap av (begärs)objekt och som det ”Andra” könet, har fungerat som dessa subjekts nödvändiga spegel. Intersexuella kroppar däremot kan inom ramen för ett binärt genussystem varken bli erkända som subjekt eller objekt utan är det som hamnar mellan könskategorierna ”kvinnor” och ”män” och blir därför abjekt.

Genom att ha blivit förkastat av diskurser, inte blivit erkänt som subjekt utan istället får utgöra diskursens konstitutiva utsida, utgör den domän av abjekta kroppar som bildats ett hemsökande återvändande som kan fungera subversivt gentemot själva den heterosexuella matris som har förkastat dessa kroppar. Redan i *Gender Trouble* diskuterar Butler detta fast utan att relatera det till abjektion som ett analytiskt begrepp:

The construction of coherence conceals the gender discontinuities that run rampant within heterosexual, bisexual, and gay and lesbian contexts in which gender does not necessarily follow from sex, and desire, or sexuality generally, does not seem to follow from gender – indeed, where none of these dimensions of significant corporeality express or reflect one another. When the disorganization and disaggregation of the field of bodies disrupt the regulatory fiction of heterosexual coherence, it seems that the expressive model loses its descriptive force. That regulatory ideal is then exposed as a norm and fiction that disguises itself as a developmental law regulating the sexual field that it purports to describe. (Butler 2006:185)

Här visar Butler på hur kroppar som inte lever upp till ett binärt genussystem med dess heterosexuella matris krav på en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär genom insisterande på sina existenser blottlägger den heterosexuella matrisen som en ”norm” och ”fiktions” vilken kräver ett återkommande påbud och naturaliserande av den normativa heterosexualiteten för att dess kulturella dominans ska kunna upprätthållas. Eftersom kön är performativt, ett görande eller en process utan slut och som därför ständigt måste upprepas, finns det en chans att man råkar upprepa eller imitera ”fel”. Detta gör att föreställningen om kön som något essentiellt, stabilt och av naturen givet hela befinner sig under ett konstant hot att avslöjas och undermineras (Butler 1993:10). I *Bodies That Matter* för hon ett liknande resonemang kring den subversiva potential kroppar som inte lever upp till etablerade genusnormer för begriplighet innehar men nu genom att uttryckligen använda sig av abjektion som ett analytiskt begrepp:

What challenge does that excluded and abjected realm produce to a symbolic hegemony that might force a radical rearticulation of what qualifies as bodies that matter, ways of living that count as ”life,” lives worth protecting, lives worth saving, lives worth grieving? (Judith Butler 1993:16)

Det abjekta är här det oundvikliga och därför spöklika återvändande av de kroppar som av den heterosexuella matrisen har förkastats och immaterialiserats och därför gjorts otänkbara, olevbara, obegripliga men som utgörandes diskursers konstitutiva utsida innehar möjligheten att omstörta eller underminera den heterosexuella matrisen. Genom att avslöja de etablerade genusnormerna för (o)begriplighet som endast naturaliserade fiktioner möjliga att omvandlas kan dessa abjekta kroppar rita om gränserna för vad som får utgöra mänskligt liv värt att skydda, rädda och sörja.

Abjektion kan sammanfattningsvis användas som ett centralt genusvetenskapligt och analytiskt begrepp som fångar den process varigenom vissa sorters kroppar görs obegripliga och genom denna obegriplighet uppfattas som hot mot sociala ordningar, väcker känslor av äckel och därför förkastas. I ”Förvandlingen” är det Gregor och hans kropp som förkastas som abjekt då han som en obegriplig existens mellan maskulinitet-femininitet och människa-insekt inte lever upp till ett binärt genussystem med dess heterosexuella matris obligatoriska ordning mellan kön/genus/begär. Därför kommer jag att använda mig av Butlers diskursanalytiska och queerteoretiska definition av abjektion som ett begrepp för ett analyserande av

de olika förkastanden av Gregor som sker i "Förvandlingen" då han misslyckas med att göra kön-klass-art rätt.

Gregors oförmåga att göra kön-klass-art rätt gör honom obegriplig inför sin omgivning men denna obegriplighet föregås av något ännu mer obegripligt nämligen hans insektskropp. Därför kommer jag även att kort reflektera över hur det animaliska kan tolkas som abjekt och varför detta resonemang är relevant för ett analyserande av just "Förvandlingen".

7.2.2 Det animaliska som abjekt

"Monsters have always defined the limits of community" (Haraway 1991:180) menar Donna Haraway i sitt cyborgmanifest och Margaret Sönsen Breen gör en likadan analys av Gregors monstrositet: "It is [his] monstrosity [...] that simultaneously discloses and maintains the boundaries of normative social behavior from which [he himself is] excluded." (Sönsen Breen 2005:149) På ett likartat sätt menar även Melissa de Bruyker att hybriditet signalerar hur gränsdragningen mellan människa och djur befinner sig i en kris (Bruyker 2012:191). Monstrositet och hybriditet kan här ses som olika försök att beteckna abjektionens och det abjektas uttryck och tillstånd. Sönsen Breen menar vidare att förvandlingar kan ses som en central trop för 1900-talets litterära utforskande av genus (Sönsen Breen 2005:159) och "Förvandlingen" menar hon kan ses som en allegori över hur icke-normativa grupper avhumaniseras och framställs som onda (Sönsen Breen 2003:43f.). Gregor i sin tur ser hon som "det otalbara" (Sönsen Breen 2003:4) och att han inte kan leva upp till de etablerade genusnormer menar hon gör honom till ett "obegripligt genus" som varken kvinna eller man (Sönsen Breen 2005:149f.). Matthew T. Powell ser "Förvandlingen" som Kafkas första litterära försök att beskriva "annanhetens ontologi". En annanhet som han menar manifesterar sig som det groteska och är något som Kafka fortsätter att utforska i sina senare djurberättelser (Powell 2008:141). Djur visar sig alltså här vara centrala för skildrandet av annanhet, en annanhet som Powell menar att Kafka inte endast skildrar utan även ger röst åt (Powell 2008:140). Både Powell och Santner menar att vi måste förstå Kafkas skildrande av annanhet utifrån hans bakgrund som jude i en antisemitisk tid. Eric Santner menar att "Förvandlingen" kan ses som abjektion i skriven form och en

skildring av dåtidens rasbiologiska patologiserande och feminiserande av den judiska mannen (1996:195, 206f.). Och Powell menar att Kafka i egenskap av jude ställdes ontologiskt nära djur, något som han menar att Kafka försökte motverka genom sitt skrivande:

He sought to become fully human, to escape those structures that defined him (anti-semitically) as something less than human, and therefore, as something more like an animal. (Powell 2008:134)

Även Kafka-uttolkare har på ett liknande sätt försökt skriva in "Förvandlingen" i en humanistisk tradition där personer som känner sympati för Gregor insisterar på att "Det" är en människa som "Oss". Men i "Förvandlingen" är det just det *mänskliga* som förkastar Gregor. För mig tycks det därför vara kontraproduktivt att försöka argumentera för att han är en människa som om det vore ett eftersträvansvärt ideal. I "Förvandlingen" kan det mänskliga sägas fungera som den lag som exkluderar Gregor och som han samtidigt kämpar för att få ett erkännande av. Här ställer jag mig, på samma sätt som Rachel Potter, frågandes till vad det innebär att söka erkännande hos själva den lag som historiskt har exkluderat en (Potter 2000:254). I denna studie försöker jag därför använda "Förvandlingen" annorlunda där det mänskliga inte görs till utgångspunkt och slutmål utan tvärtom ett förmål för kritik.

Här krävs en omformulering av Butlers feministiska genealogianalys tillsammans med hennes materialiseringsteori då de båda stannar inom ramen för det mänskliga. Hennes teoretiska och politiska projekt syftar till att tillskriva mänsklighet till de kroppar (tillhörandes arten människor) som har förkastats som omänskliga. På så sätt gör hon det mänskliga både till utgångspunkt och slutmål. Ett problem här är att de kroppar som görs obegripliga och förkastas inte endast sträcker sig till arten människor och deras kroppar, något som Kafkas återkommande användande av djur som metafor för både alienation och abjektion visar på. I "Förvandlingen" är det en *insekt* som får stå som metafor för abjektion och det abjekta. Insekten utgör här en symbolisk specificitet som mänsklig beteckning för animalisk ohyra. Då Gregor inte görs abjekt i egenskap av människa utan i egenskap av insekt måste vi utvidga innebörden för vad som görs abjekt för att på så sätt erkänna hur inte endast vissa människor utan även vissa djur förkastas som abjekt. Den gemensamma nämnaren mellan de kroppar som förkastas som abjekt, vare sig de tillhör arten människor eller andra arter, är hur de tillskrivs en frånvaro av mänsklighet och tvärtom en närvaro av

animalitet. Det animaliska kan därför ses som en beteckning för det som diskursivt förkastas som objekt och görs till det mänskligas konstitutiva utsida för att mänskliga kroppar ska kunna framträda som subjekt. Detta är något som både Gregor i egenskap av insekt och Kafka i egenskap av jude har fått erfara vilket visar på hur gränsen mellan vad som räknas som en människa och som ett djur är flytande där även kroppar från arten människor kan förkastas som djur. Detta är förstås något som Butler är medveten om, det är just precis det som hon försöker kritisera, men genom att göra det mänskliga till ett eftersträvansvärt ideal och använda det som både utgångspunkt och slutmål blir effekten av hennes teoretiserande att vissa människor tillskrivs en subjektstatus som just människor medan djur lämnas kvar till sitt objektiva tillstånd. På så sätt lämnas gränsdragningen mellan människa (som subjekt) och djur (som objekt) intakt och oproblematiserad där det animaliska fortsätter att bli något att ta avstånd från istället för något att återta för formulerandet av en kritik av det mänskliga som den lag vi strävar efter ett erkännande av.

Förkastandet av det animaliska som objekt är en del av den objektionsprocess genom vilken gränsdragningen och maktasymmetrin mellan människor (som subjekt) och djur (som objekt) etableras och upprätthålls. Om vi inte vill göra det mänskliga till vår utgångspunkt och slutmål utan tvärtom det som humanistiska diskurser har behövt förkasta för att upprätta gränsen mellan människa och djur då måste vi istället, för att parafrasera Haraway, göra det animaliska till den ontologi som ger oss vår politik⁷. I detta fall handlar det om att utifrån Gregor och hans insektskropp försöka göra diskursers konstitutiva utsida till en möjlig politisk och genusvetenskaplig utgångspunkt.

De frågor jag ställer till materialet utifrån denna redovisning av det analytiska begreppet *objektion* är följande: *Vilken slags objektion äger rum i "Förvandlingen? Hur förkastas Gregor och på vilka sätt görs han objekt? Hur relaterar detta till det animaliska som objekt?*

⁷ I sitt kända cyborgmanifest föreslår Donna Haraway cyborgens som en alternativ politisk figur för feminismen och proklamerar: "The cyborg is our ontology; it gives us our politics." (Haraway 1991:150).

7.2.3 Abjektionens tre faser

Jag har konceptualiserat den abjektion som äger rum i "Förvandlingen" i tre olika faser. Den första fasen präglas av äckelkänslor över att gränsen mellan "jag" (subjektet) och "inte-jag" (abjektet) har invaderats. Här äcklas familjen och prokuristen över Gregors nya insektskropp och upplever det som att den (som icke-mänskligt abjekt) invaderar dem (som mänskliga subjekt) vilket leder till abjektionens andra fas. Den andra fasen består av ett förkastande av abjektet som hotar jaget för att försöka (åter)upprätta den gräns som har överträtts. Här förkastas Gregor upprepade gånger av sin omgivning och görs/blir till en smitthärd som måste försättas i karantän. Den tredje och sista fasen är när gränsen mellan "jag" (subjektet) och "inte-jag" (abjektet) har (åter)upprättats och stabiliserats. Här har Gregor som en effekt av dessa upprepade förkastanden dött och förvandlats till ett lik vilket till slut sopas bort av familjens städerska. Familjens beslut att skaffa sig en ny lägenhet som inte har valts ut av Gregor utgör det allra sista förkastandet av honom och genom detta både (åter)upprättas och stabiliseras gränsen mellan subjektet (familjen, det mänskliga) och abjektet (Gregor, det animaliska).

7.2.4 Att äcklas

Abjektionens första fas inleds med föräldrarnas och prokuristens möte med Gregors nya insektskropp. Stunden innan de ser Gregors kropp och försöker få en förklaring till hans obegripliga beteende ses Gregor fortfarande som ett potentiellt arbetssubjekt som måste inrättas i ordningen genom frågor och skuldbeläggande (moderns omvårdande fråga, faderns mer bestämda och hårda ton samt prokuristens hot om uppsägning). Detta ändras helt i deras möte med Gregors nya kropp. Om Gregor först anses kapabel att arbeta men att han bara behöver disciplineras till det så uppfattas han i och med det första mötet med omgivningen som något totalt hopplöst. Efter att Gregor har lyckats öppna dörren själv utstöter prokuristen ett högt "Å!" som låter som "när vinden susar", trycker handen mot sin gapande mun och viker undan långsamt "som om han drevs tillbaka av en osynlig, successivt verkande kraft" (Kafka 1964:23). Modern ser först på fadern med knäppta händer, tar två steg mot Gregor och faller ihop med ansiktet djupt sänkt mot bröstet (Kafka 1964:23). Fadern knyter handen med "ett hästskt uttryck som om han ville mota tillbaka Gregor

in i hans rum” ser sig osäkert omkring i vardagsrummet, sätter händerna för ögonen och gråter så att hans bröst skakar (1964:23). Dessa tre olika reaktioner av chock förstärks och ändrar karaktär när Gregor, i ett försök att rädda sin familjs framtid, följer efter prokuristen som flyr från hemmet. Modern skriker då ”Hjälp, för guds skull, hjälp!” (Kafka 1964:26), ryggar tillbaka vid åsynen av Gregor och faller så småningom i armarna på fadern. Prokuristen i sin tur skriker ”Hu!” och hoppar över flera trappsteg för att snabbare ta sig ut från lägenheten. Fadern tar tag i prokuristens kapp och en dagstidning och börjar stampa och väsas och hotfullt vifta med kappen och tidningen för att driva tillbaka Gregor till hans rum. Efter att Gregor har försökt pressa sig igenom den trånga dörren, skavt hela ena sidan av sin kropp och fastnat ger fadern honom en ”stark och sannskyldigt befriande stöt” (Kafka 1964:28) som gör att han flyger blödandes in i sitt rum. Här kan vi alltså se hur de första reaktionerna av chock går över till en andra omgång reaktioner som istället grundar sig i äckel, en känsla som är central för abjektion. Sara Edenheim talar om abjektion som en ”skyddande process” (Edenheim 2005:74) och ”en metod att hantera känslan av äckel på ett psykiskt plan” (Edenheim 2005:74) genom vilken man försöker oskadliggöra det abjekta: ”Eftersom abjektet har utlösts av en förvirring angående skillnaden och gränsen mellan subjekt och objekt (den egna kroppen och omvärlden), eftersträvas en ordning som skapar en gräns mellan subjektet och saken som utlöst det abjekta.” (Edenheim 2005:74). I denna första fas av abjektionen i ”Förvandlingen” går Gregor från att vara ett potentiellt könat arbetssubjekt till att blir abjekt genom sin nya insektskropp. Denna kropp uppfattas av omgivningen som en invasion av de själva som subjekt vilket leder till föräldrarnas och prokuristens olika chockartade och äcklade reaktioner. Faderns motande av Gregor tillbaka till hans rum utgör den allra första förkastningen och kan sägas vara slutet på den första fasen av abjektionen och början av den andra där fadern genom att hota Gregor försöker återupprätta gränsen mellan familjen och prokuristen (som mänskliga subjekt) vilka upplevs ha invaderats av Gregor (som abjekt insekt). I de två nästföljande faserna får vi följa hur livet som förkastat abjekt kan se ut (fas 2) och hur detta liv till slut leder till död (fas 3).

7.2.5 Ett liv i karantän

Efter att föräldrarna och prokuristen på olika sätt har reagerat i chock över Gregors nya kropp, blivit äcklade av den och fadern förkastat honom för första gången genom att mota tillbaka honom in i hans rum kan den andra fasen av abjektionen sägas påbörja, Gregors liv som förkastad. Första kapitlet slutar med hur dörren slås igen bakom Gregor med hjälp av prokuristens käpp som om den har blivit smittad efter att Gregor vidrört den. Denna detalj ger oss en föraning om hur den närmsta tiden för Gregor kommer att bli. Ett liv som förkastat abjekt är ett liv i karantän, att vara smittsam och därför inte vidrörs av någon. Detta kan vi se genom omgivningens fortsatta hanterande av Gregors insektskropp. Föräldrarna vill de fjorton första dagarna efter Gregors förvandling inte ens se honom och den första tjänsteflickan ber om att få sluta den allra första dagen. Systemen Grete tar visserligen hand om sin bror men endast utefter vissa renlighetsritualer. Vid ett av de första tillfällena som Grete smyger sig in i Gregors rum för att kontrollera om han har ätit något av maten som hon har gett honom förklarar berättarrösten att hon "...steg in på tå, som om hon hade varit på besök hos någon som var svårt sjuk eller rentav hos en främling." (Kafka 1964:31). Skålen, som fortfarande är full av mjök då Gregor efter sin förvandling inte längre gillar mjölk, bär hon ut med hjälp av en trasa. Maten sopar hon ihop med hjälp av en kvast. Med andra ord rör aldrig någon varken Gregor själv eller ens de saker som har getts till honom. Efter fjorton dagar börjar däremot fadern och modern att stå utanför Gregors dörr medan Grete städar och kräver en rapport om Gregors tillstånd så fort hon kommit ut.

Så småningom vill modern besöka Gregor och efter att Gretes och faderns förnufts-skäl inte längre räcker till försöker de hindra henne med våld varpå hon ropar: "Släpp in mig till Gregor, han är ju min olycklige son! Begriper ni inte att jag måste få komma in till honom." (Kafka 1964:39). Trots att modern en dag självmant väljer att gå in i Gregors rum tillsammans med Grete för att ta ut några möbler slutar det återigen med att hon blir chockad och svimmar och återigen försöker fadern jaga Gregor tillbaka in i hans rum. Denna gång ännu våldsammare genom att jaga runt Gregor och tillslut kasta äpplen på honom. Detta är första gången, sedan omgivningens första möte med honom, som Gregor rör sig utanför sitt rum och nu liksom då blir han tillbakajagad av fadern. Dörren till Gregors rum visar sig alltså utgöra gränsen mellan familjen (som subjekt) och Gregor (som abjekt) och det är när

Gregor överträder denna gräns som fadern tar sig friheten att återigen förkasta honom. Denna förkastning visar sig bli mer allvarlig än den förra. Ett av de äpplen som fadern kastar tränger sig in i Gregors rygg. En månad senare har familjen, av medlidande för Gregor, börjat ha dörren till hans rum öppen men äpplet är det ingen som har vågat ta bort varför det fortfarande sitter kvar i hans rygg. När tre inackorderingsherrar flyttar in i lägenheten, då familjen behöver få in mer pengar till hushållet, förvandlas Gregors rum till ett soprum där allt som inte får plats i övriga delar av lägenheten inklusive aska och avfall från köket slängs in. Gretes städande avtar succesivt och så småningom är det städerskan som får ta över ansvaret. Genom denna andra fas av abjektionen kan Gregor även sägas genomgå en andra förvandling, förvandlingen till smuts. Systemet Gretes omvårdnad, mammans successiva nyfikenhet att se Gregor igen, familjens val att hålla dörren mellan vardagsrummet och Gregors rum öppen samt städerskans frånvaro av rädsla för honom är alla tecken på de få spår av mänsklighet som tillskrivs Gregor men som allihop försvinner i samma stund som Grete mot slutet av novellen konstaterar att "Det" inte är Gregor, något som kan sägas utgöra början på slutet av andra fasen. När inackorderingsherrarna en kväll hör Grete spela på sin fiol ber de henne att spela för dem i vardagsrummet. Gregor kan inte hålla sig från att kika ut från sitt rum när han hör sin syster spela vilket blir den tredje gången som han överträder gränsen mellan subjekt och objekt. Täckt med damm och med trådar, hår och matrester på ryggen upptäcks han av en av inackorderingsherrarna som först blir nyfiken men sen upprörd och kräver ersättning av föräldrarna för det ohygieniska hem som Gregor blir ett tecken för. Det är detta som tillslut får Grete att helt ge upp hoppet om Gregor och slå handflatan mot bordet:

Jag vill inte längre kalla detta odjur med min brors namn, och säger därför bara: vi måste försöka bli kvitt det. Vi har försökt så långt det i mänsklig förmåga står att vårda det och ha fördrag med det, jag skulle tro att ingen kan göra oss den ringaste förebråelse. (Kafka 1964:60)

Genom detta uttalande sker det för första gången en pronomenförskjutning, från att benämna Gregor som en "Han" till att benämna honom som ett "Det". Detta uttalande verkar fungera som en performativ talakt som skapar det som yttras då Gregor direkt efter sin systers uttalande och föräldrarnas medgivande endast lever natten genom och dör i gryningen. På det sättet kan Gretes uttalande tillsammans med föräldrarnas medgivande tolkas som en dödsdom som gör Gregor till ett lik.

Efter att Gregor har kravlat sig tillbaka till sitt rum för sista gången är det Grete som låser dörren bakom honom samtidigt som hon ropar ”Äntligen!” till föräldrarna. Detta stängande och låsande av dörren är en av de allra sista förkastningarna från familjens sida vilken fungerar som en symbolisk handling för dödsdomen över Gregor där gränsen mellan subjekt och objekt börjar (åter)upprättas på ett definitivt sätt.

7.2.6 Liket och de slutgiltiga förkastningarna

Under novellens gång tilltar abjektionen i kraft i takt med familjens återkommande förkastningar då de mer och mer börjar se Gregor som ett ”Det”. Förkastandet fulländas i och med hans död då han blir ett lik som kan sopas bort av familjens städerska. Kristeva tillskriver liket som något elementärt objekt:

Om avfallet betecknar gränsens andra sida, den som tillåter mig att vara och där jag inte är, så är liket det mest vämjeliga av allt avfall, en gräns som invaderat allt. Det är inte längre jag som fördriver, ”jag” är fördrivet.” [...] Liket är döden som hemsöker livet. Frånstötande/frånstött. Det är en avvisad människa som man inte skiljer sig från, som man inte skyddar sig mot på samma sätt som mot ett objekt. Det är en imaginär kuslighet och ett verkligt hot, det kallar på oss och slukar oss till slut. (Kristeva 1991:27f.)

De successiva förkastningarna av Gregor förvandlar alltså honom till ett lik vilket får representera höjden av konsekvenserna för den abjektion som äger rum i ”Förvandlingen”. Efter att städerskan har funnit Gregors lik tidigt på morgonen, petat på det med sin kvast och sopat upp hans lik efter att hon har upptäckt att han är död, lämnar familjen huset och bestämmer sig så småningom för att byta lägenhet (från den som Gregor hade valt ut till en annan) och påbörja ett nytt liv. Genom familjens val att helt ta bort sådant som även bara *förknippas* med Gregor tar tredje fasen av abjektionen vid då gränsen mellan subjekt och objekt, det mänskliga och det animaliska, både (åter)upprättas och stabiliseras. Detta gör att familjen kan känna sig både rena(de) och fria(de) från det äckel som Gregors insektskropp och hans obegripliga beteende väckt hos dem.

Någon förklaring till Gregors förvandling får vi aldrig som läsare. Vi kan däremot se vilka effekter som denna förvandling får för Gregor något som i tidigare avsnitt har analyserats i termer av obegriplighet. I första analysavsnittet visade jag på hur

det är Gregors oförmåga att göra kön-klass-art rätt som förstärker hans obegriplighet inför sin omgivning men hans obegriplighet föregås av något ännu mer obegripligt nämligen hans insektskropp. Medan det är Gregors oförmåga att göra kön-klass-art rätt som väcker känslor av frustration, ilska och sorg så är det hans insektskropp som väcker känslor av äckel. Äckel är en central känsla för abjektion varför jag har valt att analysera "Förvandlingen" utifrån just detta begrepp. Det är på grund av sin insektskropp som han inte kan leva upp till den maskulinitet som ett kapitalistiskt system och en heterosexuell matris avkräver honom. Gregor blir då istället frånvaron av det han borde vara. På så sätt utgör hans abjektion en form av negation, en frånvaro av en förväntad maskulinitet. Vi kan därför benämna hans tillstånd som en form av abjekt icke-maskulinitet.

Vissa, exempelvis Santner (1996:206f.), har argumenterat för att Gregors förvandling är en feminisering av honom. Detta håller jag med om på så sätt att Gregor har återvänt och fasntat i det feminint kodade hemmet. Men jag argumenterar snarare för att det är frånvaron av en förväntad maskulinitet som gör honom abjekt, varför jag har valt att beteckna honom som en abjekt icke-maskulinitet, något som inte nödvändigtvis är samma sak som en femininering. Sönsen Breen betecknar till exempel Gregor som en "it" eller "es", varken man eller kvinna (Sönsen Breen 2005:150). Risken med att tolka hans förvandling och de konsekvenser som det får honom som en femininering är att vi reproducerar dikotomin femininitet/maskulinitet och genom det även reproducerar den heterosexuella matrisen logiker där endast kvinnor och män tillsammans med tillhörande femininitet och maskulinitet är det enda subjektiviteter och könsuttryck som erkänns och tillåts. Istället menar jag att Gregor är intressant just för att han utgör en obegriplig existens *mellan* femininitet och maskulinitet, där han visserligen till en början anropas som en man och förväntas göra maskulinitet men genom sina misslyckanden snarare blir till en frånvaro av det förväntade.

I "Förvandlingen" får vi sammanfattningsvis följa en kamp mellan subjekt och abjekt. Förkastningarna av Gregor som abjekt tilltar i styrka varje gång som han överträder gränsen de två emellan vilket leder till att han genomgår inte bara en utan flera förvandlingar under novellens gång. Från att ha varit Gregor går han till att bli insekt till att bli smuts till att bli lik. Familjen lyckas tillslut att få bort symptomen, Gregor och hans abjekta insektskropp, men inte själva orsaken till symptomen, ett

kapitalistiskt system och en heterosexuell matris som samverkar med varandra. Det är kort sagt dessa två bakomliggande orsaker, dessa strukturella villkor, genom å ena sidan ett krav på funktionsdugliga och arbetande kroppar (kapitalismen) och å andra sidan en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär (den heterosexuella matrisen) som både skapade Gregor och förkastade honom som en abjekt icke-maskulinitet då han misslyckades med att göra kön-klass-art rätt på grund av sin insektskropp. I nästa avsnitt kommer jag att visa på hur Gregor och hans kropp förkastas inte bara av människorna runt omkring honom utan även av de rum som omger honom. Detta kommer jag att göra utifrån Lennard J. Davis form av cripteori.

7.3 Dismodernitet och kön

Impairment is the rule, and normalcy is the fantasy. Dependence is the reality, and independence grandiose thinking. (Lennard J. Davis 2002:31)

I detta avsnitt analyserar jag relationen mellan genus, rum och (dys)funktionalitet i ”Förvandlingen” utifrån Lennard J. Davis form av cripteori⁸ såsom presenterad i hans *Bending Over Backwards: Disability, Dismodernism and Other Difficult Positions* (Davis 2002).

7.3.1 Lennard J. Davis crip-teori

I förordet till Davis *Bending Over Backwards* benämner Michael Bérubé forskningsfältet ”Disability Studies” som ”...the sideshow of a sideshow, featuring the freakiest of the freakiest.” (Bérubé i Davis 2002:viii). Med denna beskrivning vill han visa på den marginaliserade position ”Disability studies” även har inom det redan marginaliserade fältet av kritiska ras-, genus och sexualitetsstudier. Davis har i sitt verk omvandlat denna marginaliserade position i marginalen i en ståndpunktsteoretisk anda som en möjligt politisk utgångspunkt för ett bättre seende:

Disability studies can provide a critique of and a politics to discuss how all groups, based on physical traits or markings, are selected for disablement by a larger system of regulation and signification. So it is paradoxically the most marginalized group – people with disabilities – who can provide the broadest way of understanding contemporary systems of oppression. (Davis 2002:29)

Davis visar alltså på hur dysfunktion inte går att reducera till en minoritet utan tvärtom hur vi alla görs mer eller mindre dysfunktionella på olika sätt utifrån olika former av kroppsnormer. Crip-teori blir utifrån detta perspektiv inte en teoribildning

⁸ Användandet av ordet ”crip” inom cripteori kan sägas vara ett sätt att återta stigmat som icke-funktionsfullkomlig på samma sätt som epiteterna ”queer” inom queerteori har använts för att återta stigmat som icke-heterosexuell. ”Ableism” är i sin tur den cripteoretiska motsvarigheten till ”racism” och ”sexism” med fokus på normer kring funktionsfullkomlighet.

för en minoritet utan en politisk angelägenhet för oss alla. Som titeln till introduktionskapitlet informerar oss: "People with Disability: They are You" (Davis 2002:4).

Davis pekar på hur kategorierna ras, genus och sexualitet är en produkt av det vetenskapliga studerande av människan på mitten av 1800-talet och hur dessa kategorier myntades för att etikettera det som ansågs vara just *dysfunktionellt* (Davis 2002:14). Mer än att endast bli ytterligare en identitetskategori adderad till de redan etablerade kategorierna som ras, genus, sexualitet, klass etc., det som Davis kallar för "the new multicultural kid on the block" (Davis 2002:35), menar han att dysfunktion bör användas som ett paraplybegrepp för samtliga identitetskategorier då den gemensamma nämnare dem emellan är kravet på att vara och göra sig *funktionell* i enlighet med olika slags etablerade kroppsnormer för vad som utgör en funktionell kropp.

Som ett cripteoretiskt perspektiv på hur kroppar görs funktionella respektive dysfunktionella hänvisar Davis till den "Brittiska modellen" inom vilken man gör en central normkritisk distinktion mellan å ena sidan "impairment" och å andra sidan "disability". Medan "impairment" är frånvaron av exempelvis en kroppsdel så är "disability" den sociala process varigenom frånvaron av en kroppsdel görs till ett funktionshinder (Davis 2002:12). Som exempel på detta visar Davis på hur personer som sitter i rullstol blir dysfunktionella först när det inte finns några ramper eller att döva blir dysfunktionella först när det inte finns någon tolk närvarande vid en konferens (Davis 2002:41). Frånvaron av rörelseförmåga eller hörförmåga kan alltså inte *i sig självt* ses som ett funktionshinder utan blir det först i de dysfunktionella omgivningar som avkräver personer rörelseförmåga och hörförmåga samtidigt som de medel varigenom dessa förmågor görs till icke-nödvändiga förmågor möjliga att klara sig utan inte finns tillhanda. För att återigen använda Simone de Beauvoirs devis kan vi därför ur ett cripteoretiskt perspektiv säga att vi inte *föds* dysfunktionella utan det är något vi *blir* av sociala strukturer genom vilka vissa kroppar görs funktionella och vissa görs dysfunktionella i upprättandet av olika slags hinder. Hinder som Davis menar bör förstås i en generell och metaforisk mening och kan vara såväl affektiva, sensoriska, kognitiva som arkitektoniska (Davis 2002:23, 41). Davis förskjuter alltså här det dysfunktionella i en cripteoretisk rörelse till de

dysfunktionella omgivningar som utgör hinder för personer snarare än att döma ut enskilda individer och deras kroppar som dysfunktionella.

7.3.2 Modernitet, normalitet och (dys)funktionalitet

Kraven på att göra rätt enligt etablerade kroppsnormer utifrån olika identitetskategorier är intimt sammanlänkat med Modernitetens krav på funktionalitet. Davis visar på hur idén om en ”normal” kropp i kontrast till ”onormala” kroppar sammanfaller med Moderniteten och framväxandet av dess statistik och rashygien. Innan 1800-talet fanns visserligen en idé om en ”ideal” kropp men mot denna ideala kropp blev alla kroppar mer eller mindre dysfunktionella. Idén om ”normalitet” däremot ledde till en distinkt skillnad i sättet att se på kroppen då det skapade ett normativt krav på att alla kroppar skulle eftersträva idealet att vara normal. Detta nya koncept om normalitet skapade i sin tur en rad ”onormala” kroppar (kvinnor, färgade, homosexuella, arbetarklass) som på olika sätt behövde korrigeras eller raderas då de dömts ut som dysfunktionella enligt etablerade normer för (dys)funktionalitet. Detta är något som tog sig allra tydligast i uttryck i framväxandet av nationalsocialismens och nynazismens rashygien men normalitet som koncept går inte endast att reducera till detta utan snarare bör normalitet och idén om en ”normal kropp” ses som ett grundläggande element i kapitalistiska systems behovs av arbetare och moderna samhällens skapande av medborgare, nationer och etniciteter (Davis 2002:6, 39). Moderniteten har alltså präglats av normalitet och föreställningar om ”normala” kroppar utifrån vilka kroppar har försökts göra funktionella i enlighet med de moderna kapitalistiska samhällenas behov av arbetare och medborgare. Att vara normal i det moderna samhället är att vara funktionell och att vara funktionell är att vara kapabel att tjäna produktionen i egenskap av arbetarsubjekt samt att tjäna nationen i egenskap av medborgarsubjekt. Vilka som sedan har fått möjligheten att tjäna produktionen och nationen och på vilka olika sätt har i sin tur varit genus-, ras- och klasskodat då normalitet och funktionalitet har formulerats utifrån olika slags kroppsnormer.

Davis tar ”The Human Genome Project” som ett postmodernt exempel på hur föreställningar om normalitet och funktionalitet lever kvar genom idén om genetiska ”defekter” och pekar på hur orden ”eugenics” och ”genetics” delar en

latinskt lingvistisk rot (Davis 2002:20). Att eliminera det som betecknats som ”defekter” är en central del i detta projekt vilket bygger på en föreställning om hur den ”korrekta” arvmassa är den som är helt utan dessa genetiska ”defekter”. Denna föreställning om å ena sidan korrekt och å andra sidan defekt arvmassa bygger på det som Davis kallar för ”...a pre-postmodern definition of human subjects as whole, complete, perfect and self-sustaining.” (Davis 2002:19f.). Även i postmodernismens tid lever alltså denna föreställning om ett alltigenom perfekt subjekt kvar och det är utifrån en kritik av denna föreställning och genom formulerandet av ett alternativt cripteoretisk perspektiv på Modernitet, normalitet och dysfunktionalitet som Davis har myntat begreppet ”Dismodernism”.

7.3.3 Dismodernism och Dismodernitet

I kapitlet ”The End of Identity Politics and the Beginning of Dismodernism” formulerar Davis sitt alternativa och cripteoretiska perspektiv till den tidigare normaliserande, och därför oundvikligt patologiserande, synen på kroppar som antingen normala som i funktionella eller onormala som i dysfunktionella. Detta har han valt att kalla för ”Dismodernism” och en ”dismodern etik”. Genom att byta ut prefixet ”post” med ”dis” från engelskans ”disability” fångar begreppet Dismodernism dels upp relationen mellan Modernitet, normalitet och dysfunktionalitet som redovisats för ovan men det fungerar även som en kritik av Postmodernism som begrepp:

This new way of thinking, which I am calling dismodernism, rests on the operative notion that postmodernism is still based on a humanistic model. Politics have been directed toward making all identities equal under a model of the rights of the dominant, often white, male, ”normal” subject. In a dismodernist mode, the ideal is not a hypstatization of the normal (that is, dominant) subject but aims to create a new category based on the partial, incomplete subject whose realization is not autonomy and independence but dependency and interdependency. (Davis 2002:30)

Davis argumenterar alltså för att tidigare identitetskategorier trots postmodernistisk dekonstruktion fortfarande vilar på en humanistisk modells föreställning om möjligheten till ett helt, självständigt, kapabelt, perfekt och alltigenom funktionellt subjekt. Dismodernism bygger istället på subjektet och kroppen som beroende (av teknologi, proteser och andra kroppar), inkapabelt, imperfekt och därför

dysfunktionellt. Det är utifrån allas vårt tillstånd som icke-standard i relation till normalitetens fantasi om en alltigenom funktionell kropp som Davis menar att vi kan finna en dismodern etik, en form av universalism som bygger på våra delade erfarenheter av kroppens begränsningar där dysfunktionalitet är den gemensamma nämnaren (Davis 2002:31f.).

I Davis form av cripteori kan vi se tydliga likheter med Butlers tankar om diskursers förkastande av vissa kroppar som abjekt. Det som inte fungerar enligt diskursers logiker och krav (i Butlers fall en heterosexuell matris krav på en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär, i Davis fall föreställningar om en alltigenom normal och funktionell kropp i enlighet med moderna kapitalistiska samhällens behov av arbetare och medborgare) förkastas som något abjekt, i den dubbla meningen som något obegripligt och dysfunktionellt⁹. I avsnitten om Butlers tankar om kön som en form av regulativt ideal och organiseringsprincip visade jag på hur att göra kön är att försöka göra sig begriplig och vice versa. Utifrån ett cripteoretiskt perspektiv kan vi på ett likartat sätt säga att göra sig funktionsduglig är att försöka göra sig begriplig och vice versa. Som en syntes mellan Butler och Davis kan vi då även säga att göra sig till en heterosexuell kvinna eller man inte bara är att göra sig begriplig utan även att göra sig funktionsduglig och vice versa. (O)begriplighet och (dys)funktionalitet är kort sagt två (o)lika beteckningar på samma diskursiva, sociala och politiska processer i de moderna kapitalistiska samhällenas producerande av självdisciplinerade kroppar i deras egenskap av arbetar- och medborgarsubjekt.

Mot den bakgrund som Davis har tecknat om dysfunktion kan vi, för att tala med Butler, även se dysfunktion som en form av regulativt ideal och organiseringsprincip för kroppar i moderna kapitalistiska samhällens producerande av funktionsdugliga

⁹ Detta resonemang går även att relatera till hur "Disability studies" som forskningsfält idag innehar en slags abjekt position inom forskningsvärlden (något som Bérubé fångar upp i sin förklaring av forskningsfältet som: "...the sideshow of a sideshow, featuring the freakiest of the freakiest." (Bérubé Davis 2002:viii)) och hur detta forskningsfält tillsammans med de kroppar har dömts ut som obegripliga och dysfunktionella hemsöker forskningsvärlden i stort. För som Bérubé konstaterar:

[I]t doesn't really matter whether anyone thinks of disability as a sideshow; the subject will be central to human existence for as long as humans have bodies – and embodied minds to theorize them with. (Bérubé Davis 2002:x)

subjekt. Genom denna teoretiska sammanföring av Davis och Butler kan vi även tala om *Dismodernitet*. Medan *Dismodernism* är det cripteoretiska perspektiv på (post)moderna kapitalistiska samhällens försök att producera funktionella kroppar är *Dismodernitet* den domän av abjekta kroppar som produceras genom dessa samhällens förkastade av de kroppar som dömts ut som obegripliga och dysfunktionella. Dismodernitet kan alltså sägas vara ett slags tillstånd genom vilken samhällen i sin besatthet av att producera begripliga och funktionella subjekt både producerar och förkastar det som genom sina etablerade normer för (o)begriplighet och (dys)funktionalitet görs till något abjekt. Abjektion är alltså en effekt av modernisering som upprättar en domän vars spöklika status hemsöker själva de samhällen som har gett upphov till och förkastat det. De kroppar som görs abjekta i sin obegriplighet och dysfunktionalitet blir till ett slags spöken som hemsöker själva de samhällen som har producerat dem. "Förvandlingen" kan utifrån detta perspektiv ses som en allegori över Dismodernitet och kön där Gregor, i egenskap av en abjekt icke-maskulinitet, är det spöke som hemsöker den familj och det samhälle som både har skapat och förkastat honom då han misslyckats leva upp till etablerade genusnormer för (o)begriplighet och (dys)funktionalitet.

De frågor jag ställer till materialet utifrån Davis cripteori är följande: *På vilket sätt kan "Förvandlingen" ses som en allegori över Dismodernitet och kön? Utgör Gregor ett dismodernt subjekt och i sådana fall på vilket sätt?*

7.3.4 Arkitekturens politik, dysfunktionella omgivningar

I mötet mellan Gregors nya insektskropp och omgivningarna runt omkring den uppstår en dysfunktionalitet då dessa omgivningar inte är anpassade efter den. I detta avsnitt kommer jag därför att analysera relationen mellan genus, rum och (dys)funktionalitet i "Förvandlingen".

I det första analysavsnittet visade jag på hur Gregors oförmåga att arbeta och att leva upp till den obligatoriska ordningen mellan kön/genus/begär leder till att han misslyckas med att göra kön-klass-art rätt något som gör honom obegriplig inför sin omgivning. Detta är något som även kan analyseras i termer av dysfunktionalitet. Vi kan börja med att konstatera att de rum som Gregor rör sig i är könade. För att Gregor ska kunna uppnå den förväntade maskuliniteten krävs att han söker sig utanför det feminint kodade hemmet och tar sig ut till den maskulint kodade offentligheten något som han har gjort både i egenskap av handelsresande och familjeförsörjare men även som tjänstgörande militär. Relationen mellan kön och rum är alltså att gränsdragningen mellan privat och offentligt är könad. Gregor har tagit sig ur det privata och blivit en del av det offentliga och genom det aspirerat på att uppnå den förväntade maskuliniteten men vaknar en dag upp i sitt hem förvandlad till insekt. Detta leder till en oförmåga att arbeta vilket blir ett misslyckande i hans strävan efter en förväntad maskulinitet något som gör honom obegriplig. Att göra kön rätt innefattar alltså även att göra det på specifika platser och Gregor gör kön på fel plats varför föräldrarna och prokuristen genom hela första kapitlet av "Förvandlingen" försöker få Gregor att återgå till sitt arbete. Den obegriplighet som uppstår är en effekt av att Gregor har tappat sin funktion i både sin familj och i samhället. Det är med andra ord Gregors dysfunktionalitet som gör honom obegriplig. När han inte gör kön på rätt plats (d.v.s förlorar sin funktion som könad arbetskraft) döms han ut som obegriplig. "Förvandlingen" kan därför sägas visa oss hur att göra kön är att göra begriplighet vilket är att göra funktionalitet samt hur detta kan uppnås genom att göra kön på specifika könskodade platser. Vi kan då tala om inte bara en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär utan en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär/rum där Gregor genom att befinna sig och göra kön på fel plats skapar ett slags genusdissonans och genom denna felplacering stör den könade gränsdragningen mellan privat (femininitet) och offentligt (maskulinitet).

Anledningen till varför Gregor befinner sig på fel plats är på grund av hans insektskropp. Vad som händer i mötet mellan denna kropp och rummen runt omkring den är att dessa rum helt plötsligt vänder sig emot denna kropp och på olika sätt gör Gregor dysfunktionell. Istället för att se Gregor och hans nya insektskropp som dysfunktionell i något slags fördiskursiv eller essentiell mening kan vi alltså utifrån ett cripteoretiskt perspektiv analysera hur det är hans omgivningar som är dysfunktionella och hur dessa omgivningar i sin tur framställer Gregor och hans kropp som dysfunktionella. När fadern exempelvis börjar jaga runt Gregor i lägenheten upplever Gregor möblerna som rena dödsfallor med dess taggar och spetsar vilka omöjliggör för honom att klättra upp på väggen och på så sätt kunna fly från fadern. Och endast med mycket stor möda lyckas Gregor öppna dörren till sitt rum genom att vrida nyckeln i låset med sin mun och använda huvudet för att pressa ner dörrhandtaget. Det som tidigare varit möbler och verktyg gjorda för att underlätta Gregors vardag har nu efter hans förvandling till insekt blivit dysfunktionella hinder.

På samma sätt som kroppar vilka inte lever upp till den heterosexuella matrisen krav på en obligatorisk ordning mellan kön/genus/begär blottlägger den heterosexuella matrisen som en norm och fiktion blottlägger även Gregor genom sin insektskropps försök till interaktion med omgivningarna dessa omgivningar som dysfunktionella. Vid Gregors förvandling visar det sig alltså hur det är hans omgivning, inte hans nya insektskropp, som är dysfunktionell, och hur en människonorm har byggts in i arkitekturen. De dysfunktionella omgivningar som Gregor rör sig i visar alltså på hur arkitekturen är politisk. Denna arkitekturs politik med dess dysfunktionella omgivningar kan ses som materialiserade effekter av de strukturerande villkor (ett kapitalistiskt system med dess krav på att arbeta och en heterosexuell matris med dess krav på att göra sig till ett begripligt kön) som både föregår, skapar och omöjliggör Gregor. Det är med andra ord de könade och klassmärkta förväntningarna på Gregor som en handelsresande och familjeförsörjare som gör honom och hans nya insektskropp dysfunktionell något som hans kropps möte med omgivningarna runt omkring den illustrerar. Här kan vi därför säga att det sociala tar sig materiella uttryck där Gregors enskilda kropp döms ut som dysfunktionell av själva de dysfunktionella omgivningar som *gör* hans kropp dysfunktionell.

Davis gör en distinktion mellan å ena sidan ”impairment” och å andra sidan ”disability” där ”impairment” är frånvaron av exempelvis en kroppsdel och ”disability” är den sociala process varigenom frånvaron av en kroppsdel görs till ett funktionshinder. På ett likartat sätt blir Gregors insektskropp dysfunktionell först när han förväntas arbeta som handelsresande och agera familjeförsörjare. Visserligen försvinner denna arbetsplikt så fort föräldrarna och prokuristen ser Gregors nya kropp men samtidigt kan de inte formulera eller tänka sig en ny alternativ subjektivitet till Gregor i hans egenskap av insekt, något som Grete till en början till viss mån lyckas med men även hon i slutändan misslyckas med. Därför uppfattas och framställs han trots allt som totalt dysfunktionell och successivt förkastas, inte endast av människorna runt omkring honom utan även av rummen runt omkring honom.

”Förvandlingen” visar oss hur vi genom att frikopplas från våra förutbestämda funktioner görs både obegripliga och dysfunktionella och därför måste förkastas. Arkitekturens politik med dess dysfunktionella omgivningar illustrerar även hur ett kapitalistiskt system och den heterosexuella matrisen skapar själva de obegripliga och dysfunktionella kroppar som de genom sina förbud och påbud försöker radera. På så sätt kan ”Förvandlingen” ses som en allegori över Dismodernitet och kön då den visar vad som händer när vi misslyckas med att leva upp till de förväntningar som de etablerade genusnormerna för (o)begriplighet och (dys)funktionalitet utgör. Då Gregor inte längre går att göra till ett funktionellt arbetssubjekt blir han obegriplig i sin dysfunktionalitet och förpassas till den domän av abjekta kroppar som har dömts ut som obegripliga och dysfunktionella av det moderna samhället.

Om ”Förvandlingen” kan ses som en allegori över Dismodernitet och kön så kan Gregor ses som en figur för denna Dismodernitet. Därför kommer jag i följande avsnitt kort diskutera på vilka sätt Gregor inte endast kan ses som en abjekt icke-maskulinitet utan även som ett dismodernt subjekt.

7.3.5 Gregor Samsa – ett dismodernt subjekt?

James A. Metzger menar att "Förvandlingen" är en användbar berättelse för handikappörelsen då den skildrar en persons erfarenhet av sjukdom och dysfunktionalitet samt den sociala stigmatisering som det leder till. Han menar att Gregor kan ses som en "positiv dysfunktionell subjektivitet" då han lyckas omvärdera sin nya kropp som av andra upplevs som fränstötande och skräckinjagande (Metzger 2009-2010:57f.). Till en början är Gregor mån om att familjen inte ska behöva se hans kropp: "...och ingen som verkligen såg hur han hade det skulle på allvar kunna begära att han skulle släppa in prokuristen." (Kafka 1964:19). Här upplever Gregor sin kropp som något självklart stötande. Men under novellens gång tycks han omvärdera sin kropp, något som tar sig uttryck i ett självförtroende som gör honom stark nog att inte bry sig om vad de andra familjemedlemmarna tycker: "Han förvånade sig knappast över att han på sista tiden tog så liten hänsyn till de andra; förut hade just denna hänsyn varit hans stolhet." (Kafka 1964:56). Detta är ett av de tillfällen då Gregor kan sägas upprätta sig själv som ett dismodernt subjekt. Trots att Gregor blir abjekt inför sin omgivning lyckas han alltså ändå bitvis upprätta sig själv som ett subjekt genom att exempelvis lära sig uppskatta sina känselspröt (Kafka 1964:29) och klättra upp och hänga i taket (Kafka 1964:40).

Davis vill med sin form av cripteori frångå föreställningen om ett liberalt, självständigt och funktionsdugligt subjekt och visar istället på hur subjektet är alltigenom beroende (av teknologi, proteser och andra kroppar) och därför otillräckligt och dysfunktionellt. Medberoende är alltså en signifikant egenskap för ett dismodernt subjekt något som även är ett centralt tema i "Förvandlingen". Till en början är det system Grete och så småningom även mamman och städerskan som på olika sätt tar hand om Gregor genom att t.ex möblera om hans rum utifrån vad de tror att han skulle uppskatta. På så sätt försöker de skapa nya rutiner och miljöer utifrån nya former av begriplighet och funktionalitet. Gregor kan alltså även utifrån Davis cripteori ses som ett dismodernt subjekt då hans beroende av sin omgivnings hjälp visar på hur normalitet bygger på en fantasi om ett liberalt, självständigt och alltigenom funktionsdugligt subjekt.

Men samtidigt som Gregor lyckas omvärdera sin nya insektskropp som något positivt visar det sig i slutet av novellen att han fortfarande är helt beroende av ett erkännande från det mänskliga. Det självförtroende som Gregor successivt lyckats bygga upp försvinner i samma stund som familjen ger upp hoppet om att insekten i deras hem faktiskt är Gregor. Här tycks vi mötas av en motsättning. Bör Gregors behov av erkännande från det mänskliga tolkas som att han trots allt inte helt lyckas upprätta sig som ett dismodernt subjekt? Eller bör även detta behov av erkännande från det mänskliga tolkas som en form av medberoende, vilket i sådana fall är ytterliggare ett argument till varför han trots allt är ett dismodernt subjekt? Det tycks paradoxalt nog som om samma medberoende av det mänskliga som gör Gregor till ett dismodernt subjekt är samma medberoende som leder till hans död och därför *omöjliggör* honom som ett dismodernt subjekt.

Sammanfattningsvis kan "Förvandlingen" ses som en allegori över Dismodernitet och kön, hur arkitekturens politik med dess dysfunktionella omgivningar gör Gregor dysfunktionell och hur detta kan ses som ett materialiserande av ett kapitalistiskt system och den heterosexuella matrisen med deras krav på att göra sig till en funktionsduglig arbetare och ett begripligt kön. Genom att göra kön på fel plats stör Gregor den könade gränsdragningen mellan privat och offentligt och genom detta blir han dysfunktionell men då han trots detta lär sig att uppskatta sin nya insektskropp utgör Gregor ett, åtminstone tillfälligt, dismodern subjekt som kan stå som ett alternativ till normalitetens fantasi om ett alltigenom perfekt och funktionellt subjekt.

I förra avsnittet försökte jag visa på hur Gregor kan ses som en abjekt icke-maskulinitet och i detta avsnitt har jag försökt visa på hur han kan ses som ett dismodernt subjekt. I nästa avsnitt kommer jag att försöka använda Gregors förvandling från människo-man till insekt och det abjekta och dismoderna tillstånd som det leder till som en möjlig grund för formulerandet av en insektspolitik utifrån Haraways idé om kroppen som en *trickster*.

7.4 Insektspolitik – att politisera en abjektion

As monsters, can we demonstrate another order of signification? (Donna Haraway 1991:4)

I detta avsnitt analyserar jag Gregors tillstånd utifrån Donna Haraways tankar kring kroppen som en *trickster* och vad det i förlängningen kan säga oss om (o)möjliga förvandlingar av genusförhållandena.

7.4.1 Omvärlden, kunskapsobjekt och kroppen som ”tricksters”

Våra mänskliga skildringar av världen är en historia präglad av kolonialism där omvärlden och våra kunskapsobjekt har gjorts till naturtillgångar för ett vitt, maskulint och kapitalistiskt subjekts förfogande och ett utvidgande av dess hegemoni. Även inom feministisk teori menar Haraway att detta erövrande av naturen av kulturen har reproducerats genom kön/genus-distinktionen vilket har gett upphov till nervositet hos henne:

Sex is ”resourced” for its re-presentation as gender, which ’we’ can control. It has seemed all but impossible to avoid the trap of an appropriationist logic of domination built into the nature/culture binarism and its generative lineage, including the sex/gender distinction. (Haraway 1991:198)

Haraway föreslår därför ett nytt förhållningssätt för den feministiska vetenskapens skildrande av omvärlden och formulerandet av dess kunskapsobjekt för att inte reproducera en syn på kulturen (förkroppsligad som det aktiva, vita, maskulina och kapitalistiska subjektet) som upptäcker, avkodar och dominerar naturen (som ett passivt kunskapsobjekt):

Situated knowledges require that the object of knowledge be pictured as an actor or agent, not a screen or a ground or a resource, never finally as slave to the master that closes off the dialectic in his unique agency and authorship of ”objective” knowledge. (Haraway 1991:198)

Tidigare konstaterade jag att situering för Haraway innebär att man som (forskar)subjekt måste göra sig själv till ett (kunskaps)objekt för en kritisk självgranskning. Här menar hon omvänt att vi även måste göra våra

(kunskaps)objekt till subjekt. Som en del av våra försök att uppnå en feministisk objektivitet genom en situerad och ansvarig kunskap krävs alltså att vi tillskriver vår omvärld och våra kunskapsobjekt agens och inte ser de som passiva ting som endast är till för ett mänskligt mästarsubjekt att upptäcka och erövra. Detta benämner hon omväxlande som "aktör", "agent", "aktiv entitet", "aktivt subjekt", "vitsig agent", "coyote" och "trickster" (Haraway 1991:198f.). Situerad och ansvarig kunskap handlar därför istället om att lära sig att delta i de konversationer som uppstår med ens omvärld och kunskapsobjekt i deras egenskap av trubbelmakande *tricksters* (Haraway 1991:198, 201). Även kroppen är ett centralt kunskapsobjekt enligt Haraway och även den bör vi därför se som en trickster som vi måste lära oss att konversera med (Haraway 1991:200).

Den fråga jag ställer till materialet utifrån denna redovisning av det analytiska begreppet *trickster* är följande: *På vilket sätt kan Gregor, i egenskap av en abjekt icke-maskulinitet och ett dismodernt subjekt, sägas vara en trickster?*

7.4.2 Den ofrivilliga ”trickstern”

I de tidigare analysavsnitten har jag argumenterat för att ”Förvandlingen” är genusvetenskapligt intressant och relevant som en berättelse om kön, hur Gregor utgör en abjekt icke-maskulinitet samt hur denna abjekta icke-maskulinitet är en effekt av det som jag har valt att kalla för arkitektens politik och dysfunktionella omgivningar. I detta avsnitt kommer jag att visa på hur Gregor i egenskap av en abjekt icke-maskulinitet och en dismodern figur kan sägas utgöra en trickster.

Butler visar på hur vissa av de kroppar som inte lever upp till ett binärt genussystem med den heterosexuella matrisens obligatoriska ordning mellan kön/genus/begär inte erkänns som subjekt och istället förkastas som något abjekt. Snarare än att helt raderas gör sig dessa kroppar påminna genom sitt abjekta tillstånd och utför ett trubbelmakande och hemsökande återvändande till den heterosexuella matris som har förkastat dem. I en butlersk mening kan vi därför politisera Gregors abjektion. Gregor kan, i egenskap av en abjekt icke-maskulinitet, ses som ett spöke som hemsöker den Modernitet som både har producerat och förkastat honom. Som detta spöke kan han för en radikal (genus)vetenskap omformuleras som ett möjligt queert subjekt som stör det kapitalistiska system och den heterosexuella matris som upprepat och tvingande har förkastat honom. Liksom Butler, genom sina tankar om abjektion, har närmat sig den kroppsliga materialitet som efter att ha blivit förkastad av den heterosexuella matrisen hela tiden gör sig påmind genom att hemsöka den så har Haraway formulerat tankar kring omvärlden och våra kunskapsobjekt som aktörer, vitsiga agenter eller tricksters. Gregors kropp kan utifrån Haraways förståelse av kroppen som en trickster, tolkas som ett förkroppsligat genustrubbel som fungerar subversivt i två riktningar: dels inåt i novellen (mot familjen och samhället) och dels utåt ur novellen (mot genusvetenskapen).

Inåt i novellen fungerar Gregor som en trickster mot familjen och samhället genom sitt överskrivande och störande av minst tre upprättade gränser; människa/djur, offentligt/privat, maskulinitet/femininitet. Dessa tre olika gränsdragningar överskrids och störs när Gregor bokstavligt talat över en natt går från att vara en form av normativ maskulinitet till att vakna upp som en abjekt icke-maskulinitet. Det är med andra ord Gregors insektskropp som är den katalysator som sätter igång samtliga gränsöverskridanden. Genom sitt hybrida tillstånd efter sin förvandling överskrider

Gregor gränsen mellan människa och insekt något som väcker äckelkänslor hos hans omgivning varför han blir förkastad, både av människorna runt omkring honom men även av de dysfunktionella omgivningar som inte är anpassade efter hans nya kropp. Gregor kan inte på grund av detta hybrida tillstånd längre tjäna produktionen varför han blir kvar i hemmet vilket gör att han även överskrider gränsen mellan offentligt och privat. Denna gränsdragning är som tidigare redovisats könskodad varför han även kan sägas överskrida den tredje uppsatta gränsen mellan maskulinitet och femininitet när han inte längre kan leva upp till den förväntade maskuliniteten som handelsresande och familjeförsörjare (i den maskulint kodade offentligheten) utan istället blir kvar i hemmet (det feminint kodade privatlivet). Genom sitt misslyckande med att göra kön-klass-art rätt överskrider alltså Gregor dessa tre gränsdragningar och fungerar på så sätt subversivt gentemot det kapitalistiska system och den heterosexuella matris som både har skapat och omöjliggjort honom då han genom dessa gränsöverskridanden både blottlägger och stör etablerade genusnormer för (o)begriplighet och (dys)funktionalitet.

Även utåt mot genusvetenskapen kan Gregor sägas fungera som en trickster. Haraway menar att feminismen tenderar att fantisera om möjligheten till en ultimat representant eller representation för oppositionellt medvetande, något som hon benämner som en "full" eller "total" position. Tredje-världen-kvinnan har till och från förkropppligat denna feministiska fantasi varför hon har kommit att framställas som en källa till det ultimata oppositionella medvetandet ren i sin radikala potential och därför totalt oskyldig:

The search for a 'full' and total position is the search for the fetishized perfect subject of oppositional history, sometimes appearing in feminist theory as the essentialized Third World Woman. (Haraway 1991:193)

För att undvika denna fetisivering av och sökande efter en "full" och "total" position utifrån vilken vi sen formulerar vår feministiska politik måste vi även försöka hitta andra mindre ideala politiska figurer. I sitt cyborgmanifest föreslår Haraway cyborgens som en alternativ politisk figur för feminismen. Cyborgens är en hybrid av organism och maskin som genom sitt utsuddande av diktomierna människa/djur, organism/maskin och fysiskt/icke-fysiskt stör etablerade berättelser om genus, ursprung och släktskap (Haraway 1991:151ff.). Genom sina gränsöverskridanden och med sin bakgrund som en produkt av militarism, patriarkal kapitalism och

statssocialism utgör cyborgen en helt igenom *skyldig* figur (Haraway 1991:151). Gregor är inte en cyborg men fungerar definitivt på ett likartat sätt som en oren, imperfekt, motsägelsefull och skyldig figur som inte bara stör ett kapitalistiskt system och den heterosexuella matrisen utan även utmanar genusvetare och vårt sökande efter ideala politiska figurer. Detta då hans gränsöverskridanden inte är ett medvetet val från hans sida utan något som han gör ofrivilligt och på olika sätt försöker kompensera för. Att det är något ofrivilligt fångas upp i den allra första frågan Gregor ställer sig själv när han vaknar upp efter sin förvandling: ”Vad är det som har hänt med mig?” (Kafka 1964:11). Gregor har inte ens en egen förklaring till sin förvandling och till skillnad från Haraway finner han inte någon njutning i den förvirring som uppstår vid hans gränsöverskridanden tvärtom försöker han hela tiden på olika sätt kompensera för det genustrubbel som han och hans kropp skapar (Haraway 1991:150). Detta gör honom till en *ofrivillig* trickster och därför är han kanske inte en given figur för genusvetenskapen och dess sökande efter politiska figurer rena i sin radikala potential.

Att Gregors gränsöverskridanden är ofrivilliga kan vi framförallt se i Gregors strävan efter att erkännas som människa av det mänskliga. Vi kan ta två exempel på detta. Det ena exemplet är i början när Gregor hör att föräldrarna skickat iväg Grete och tjänsteflickan Anna för att hämta en doktor och en låssmed för att hjälpa Gregor som de tror är sjuk. Berättarrösten förklarar då att Gregor ”...kände sig åter införlivad med mänskligheten och hoppades av båda, såväl läkaren som låssmeden, utan egentlig åtskillnad, att de skulle nå storartade och överraskande resultat.” (Kafka 1964:22) något som visar på hur Gregor gör mänsklighet till ett slags idealtillstånd. Det andra exemplet är hur Gregor verkar dö i samma stund som familjen ger upp hoppet om att insekten i deras hem faktiskt är Gregor. Trots att han stundtals lyckas omvärdera sin nya insektskropp som något positivt verkar han alltså novellen ut fortsätta göra mänsklighet till idealtillstånd. Berättarrösten förklarar hans sista tankar och sinnesstämning kvällen innan hans död: ”På sin familj tänkte han med kärlek och rörelse. Hans egen övertygelse att han måste försvinna var om möjligt ännu mera bestämd än systemens.” (Kafka 1964:62). Gregor har internaliserat plikten att arbeta vilket är plikten att försörja sin familj och vid hans misslyckande att göra detta strävar han efter ett erkännande av sin arbetsgivare och sin familj vilket är en strävan efter erkännande av det mänskliga. Men denna strävan binder honom

till makten och gör honom helt beroende av den. Genom att hoppas på erkännande från det mänskliga omöjliggör han på samma gång sin egen nuvarande animaliska existens. Att Gregor mot slutet ser självutplåning som det enda tänkbara kan därför tolkas som kulmen av en fullständig internalisering av skuld i kombination med frånvaron av erkännande från hans mänskliga omgivning.

Att Gregor inledningsvis till och med strävar efter att bli erkänd *som* människa igen, är utifrån ett feministiskt perspektiv problematiskt. Inte endast för Gregor själv då han som ovan konstaterat binder sig till makten och att en frånvaro av erkännande från makten leder till hans död utan även då det i en feministisk mening är en strävan efter privilegiet att bli den omarkerade mannen. Det är med andra ord symptomatiskt att Gregor själv strävar efter att (återigen) bli erkänd som människa eftersom han som icke-maskulint objekt då förflyttas från diskursernas periferi och istället får utgöra ett maskulint subjekt i ett privilegerat centrum. ”Han”, det omarkerade, i kontrast till ”Dom”, det markerade, icke-maskulina, feminina och objekta. Det är här som människa och man eller mänsklighet och maskulinitet ännu en gång smälter samman och görs till synonymer, något som är ännu tydligare i engelskans ”hu(man)”. Att bli erkänd som människa igen skulle alltså för Gregor innebära att återigen ta del av mäns och den hegemoniska maskulinitetens privilegier. Det är bland annat på grund av detta som jag har valt att inte skriva in Gregor i en humanistisk diskurs genom att yrka på honom som en människa utan istället fokusera på den politiska potential som finns i Gregor som en objekt insekt. Att beteckna Gregor som en ”Han” riskerar alltså att skriva in honom i en humanistisk diskurs där ”Han” då kan lämna alla de andra objekta varelserna till obegriplighetens och dysfunktionalitetens äcklighet medan han själv kan framträda som ett (maskulint) subjekt.

Gregor blir först möjlig som en queer och dismodern figur i egenskap av en insekt vilken kan användas genusvetenskapligt för formulerandet av en insektspolitik. Samtidigt är även hans försök att erkännas *som* människa *av* det mänskliga genusvetenskapligt intressant och relevant då han, vare sig han vill eller inte, genom detta försök till erkännande synliggör de etablerade normer och maktstrukturer som är verksamma och föregår honom. Gregor kan därför kanske snarare i första hand ses som en ofrivillig synliggörare av genusförhållandena som visserligen genom sina olika former av gränsöverskridanden blottlägger och stör etablerade genusnormer för

(o)begriplighet och (dys)funktionalitet men samtidigt inte är en radikal omvandlare av dem. ”Förvandlingen” illustrerar på så sätt hur vi inte kan sägas existera som subjekt *utanför* eller *bortom* diskurser utan tvärtom hur vi endast blir till eller omöjliggörs *genom* diskurser som föregår oss. Gregor ger oss en både hoppfull och dyster prognos om hur det visserligen är möjligt att uppvärdera kroppar som inte lever upp till etablerade genusnormer för (o)begriplighet och (dys)funktionalitet men att det som enskild individ är helt omöjligt att radera sociala, psykologiska och politiska strukturer runtomkring en. För att knyta an till det inledande citatet till detta avsnitt så kan Gregor, som ett monster, sägas *demonstrera* en annan ordning men att *verkställa* den verkar vara något betydligt svårare. Kanske är det denna insikt som gör att Gregor trots allt in i sin död binder sig till det mänskliga? Att problematisera detta bindande är visserligen viktigt ur ett feministiskt perspektiv men för Gregor som enskild individ är det själva hans begriplighet och funktionalitet som sätts på spel. Vad vi får ta del av från Gregors sida är snarare en akut överlevnadsstrategi än ett försök att tillskansa sig en privilegierad position som människo-man även om det är just precis det som skulle kunna bli effekten av denna akuta överlevnadsstrategi.

Även som ett kunskapsobjekt för denna genusvetenskapliga studie kan Gregor kort sagt ses som en trickster gentemot genusvetenskapen och genusvetare i vårt sökande efter subversiva figurer rena i sin radikala potential. Inte trots utan på grund av sina konservativa drag menar jag att Gregor utgör en politiskt intressant och genusvetenskaplig figur. Detta i egenskap av en *ofrivillig* trickster som även genom sitt *kompenserande* för sina gränsöverskridanden blottlägger etablerade genusnormer för (o)begriplighet och (dys)funktionalitet vare sig han vill eller inte.

I det avslutande kapitlet kommer jag att sammanfatta mina analyser och diskutera relationen mellan Dismodernitet, den insektspolitik som är möjlig att skriva fram ur ”Förvandlingen” samt vilken genusvetenskaplig betydelse novellen kan sägas ha idag och för framtiden.

8. Dismodernitet, insektspolitik och en feministisk framtid

I'd like to become the first insect politician. Flugan-Seth Brundle (*The Fly* 2001)

I "Förvandlingen" får vi följa ett (maskulint) subjekt i upplösning, hur en person anropas som en "Han" men misslyckas att svara rätt enligt etablerade genusnormer för (o)begriplighet och (dys)funktionalitet. I denna studie har jag försökt visa på hur den abjektion som äger rum i "Förvandlingen", d.v.s de materialiserande och monstrosa effekter av frånvaron av en förväntad maskulinitet, är möjlig att politisera och därför är användbar för genusvetenskapen. Abjektion är inte något förevigt givet, en naturlag, utan endast en politisk effekt av tillfälliga och lokala genusrelationer. I fallet med "Förvandlingen" handlar det om normer kring vad som utgör en "riktig man" eller en "riktig maskulinitet". Genusvetenskapen utgör en plats där tidigare olevbara och osörjbara liv görs möjliga att både leva och sörja. I en teoretisk mening är genusvetenskapen därför en plats där ett politiserande av olika former av abjektioner och abjekta kroppar kan äga rum. Genusvetenskapen gör det möjligt att både politisera Gregors öde och sörja honom men kanske inte endast ett sörjande av Gregor själv utan även ett sörjande över att hans omgivning inte var kapabel att erkänna honom som en insekt. Som en form av genusvetenskaplig obduktion av Gregors kropp samt de sociala och strukturella omständigheter som både skapade och omöjliggjorde honom har jag därför i denna studie försökt formulera en insektspolitik utifrån hans förvandling från människo-man till insekt och den genuspanik som det väckte.

Vad kan då "Förvandlingen" sammanfattningsvis säga oss om genus, (o)begriplighet, (dys)funktionalitet samt (o)möjliga förvandlingar av genusförhållandena? I denna studie har jag argumenterat för att "Förvandlingen" kan ses som en berättelse om kön och hur Gregor Samsa, som en abjekt icke-maskulinitet, är en effekt av det som jag har valt att kalla för arkitektens politik och dysfunktionella omgivningar. Denna politik och dessa omgivningar ser jag som materialiserade effekter av de strukturerande villkor (ett kapitalistiskt system med dess krav på att arbeta och en heterosexuell matris med dess krav på att göra sig till

ett begripligt kön) som både föregår, skapar och omöjliggör Gregor som obegriplig och dysfunktionell. Utifrån sitt abjekta tillstånd kan Gregor ses som en queer (obegriplig) och dismodern (dysfunktionell) trickster som både synliggör och stör ett kapitalistiskt system och den heterosexuella matrisen genom ett utsuddande av gränserna mellan människa/djur, offentlig/privat och maskulinitet/femininitet. Som en *ofrivillig* trickster utmanar han även genusvetenskapens sökande efter ultimata representationer för oppositionellt medvetande.

Som en teoretisk sammanföring av Judith Butlers materialiseringsteori och Lennard J. Davis cripteori har jag valt att tala om Dismodernitet som den domän av abjekta kroppar som skapas genom de (post)moderna samhällenas förkastande av de kroppar som dömts ut som obegripliga och dysfunktionella. "Förvandlingen" kan ses som en allegori över denna Dismodernitet och Gregor kan ses som en politisk figur för Dismoderniteten. Var kan vi finna Gregor idag i de samtida, postmoderna och senkapitalistiska samhällena? Jag inledde denna studie med en jämförelse mellan Gregor och Flugan-Seth Brundle. I det inledande citatet till detta kapitel kan vi ta del av hur Flugan-Seth Brundle genom att utnämna sig själv till en insektspolitiker lyckas politisera sitt abjekta tillstånd som en hybrid mellan människa och insekt. Detta till skillnad från Gregor vars önskan om erkännande från sin mänskliga omgivning både binder honom till makten och omöjliggör hans nya animaliska existens vilket slutligen leder till hans död. Både Gregor och Flugan-Seth Brundle är figurer för Dismoderniteten. Gregor som en dismodern figur för Moderniteten och Flugan-Seth Brundle som en dismodern figur för Postmoderniteten. Men även om båda dessa existenser är förkastade av de västerländska samhällena till diskursernas utkanter är deras reaktioner på detta förkastande olika. Båda lyckas omvärdera sina monstruösa kroppar till något positivt men Gregor är den som fortfarande efter sin förvandling strävar efter erkännande av och en längtan efter att uppgå i det mänskliga igen. Därför har jag valt att benämna honom som en *ofrivillig* trickster som vare sig han vill eller inte stör de rådande genusförhållandena genom sin gränsöverskridande existens. Trots de subversiva moment som hans gränsöverskridanden utgör menar jag att Gregor inte utgör en radikal och trots att han inte är en radikal menar jag ändå att han är genusvetenskapligt intressant och relevant. Denna mindre radikala potential hos Gregors gör honom inte mindre intressant och relevant ur ett genusvetenskapligt perspektiv. Tvärtom utgör han en

utmärkt utgångspunkt då hans strävan efter erkännande från sin mänskliga omgivning illustrerar hur det människo-maskulina reproduceras som norm i det vardagliga samspelet mellan människor och vid mäns misslyckande att göra kön rätt.

Rosi Braidotti visar på hur Postmoderniteten präglas av ett återvändande av Modernitetens ”Andra” (Braidotti 2002:117f.). Kanske är det på grund av att Gregor är en *tidigare* dismodern figur som han inte är kapabel att politisera sin abjektion utan istället söker erkännande av den makt som han binder sig till och gör sig beroende av medan Flugan-Seth Brundle som en *senare* dismodern figur med stolthet kan upprätta sig själv som ett alternativt icke-mänskligt subjekt? Gregor är kort sagt inte en radikal förvandlare av genusförhållandena utan en ofrivillig synliggörare av dem och visar hur vi blir till som subjekt eller omöjliggörs som objekt *genom* dem varför det som enskild individ inte är möjligt att förvandla dem i grunden. Flugan-Seth Brundle visar däremot att det är möjligt att använda den stund av genuspanik som uppstår vid båda deras förvandlingar för formulerandet av en insektspolitik. Självtantiserar jag därför om hur Gregors öde skulle ha sett ut om han hade kommit i kontakt med och samtalat med Seth Brundle-Flugan. Kanske skulle Gregor då ha kunnat utgöra en brygga mellan det mänskliga och animaliska och genom detta ifrågasätta de etablerade genusnormerna för (o)begriplighet och (dys)funktionalitet med deras materialiserande och monstruösa effekter? Gregors öde och den sympati det väcker frestar oss att återinskriva honom till det mänskliga. Även det vore visserligen ett försök att ifrågasätta de kulturella gränserna för (o)begriplighet och (dys)funktionalitet men skulle fortfarande leda till att vi gör det mänskliga till både utgångspunkt och slutmål för vår analys. Det skulle även vara att lämna Gregors längtan efter att erkännas *som* människa *av* det mänskliga oproblematiserat. En längtan efter erkännande som jag har försökt visa är problematiskt ur ett feministiskt perspektiv. Kort sagt vore det antroandrocentriskt att reducera Gregor till en människa. Han var en insekt och måste också erkännas som en sådan. Vad jag istället har försökt göra inom ramen för denna studie är att göra det animaliska till vår ontologi för formulerandet av en insektspolitik.

Att beteckna sig själv som feminist är i en mening att göra sig obegriplig och dysfunktionell inför sin omgivning och att vara i vägen. Ur detta perspektiv delar feminister ett slags ontologisk likhet med insekter som gjorts till själva förkroppsligandet av mänsklig beteckning för något obegripligt och dysfunktionellt,

något som är just i vägen. En feministisk framtid ligger därför i att undersöka hur feminister och insekter kan mötas i sina (o)lika former av obegriplighet och dysfunktionalitet samt hur vi ur detta möte kan föda fram en politik för Dismodernitetens alienerade och abjekta. Jag väljer att avsluta denna studie med ett slagord som kanske kan ses som en dismodern mutation av ”Det personliga är politiskt!”, ett slagord för de livsformer och existenser som på olika sätt har dömts ut av de (post)moderna samhällena som obegripliga och dysfunktionella och därför förkastats till Dismoderniteten: ”En insektspolitik för en feministisk framtid!”

9. Referenslista

Beauvoir, Simone de (2004) [1949] *Det Andra Könet*. Stockholm: Norstedts Förlag

Braidotti, Rosi (2002) *Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming*. Cambridge: Polity Press

Bruyker, Melissa de (2012) [2010] Who Identified the Animal? Hybridity and Body Politics in Kafka's "The Metamorphosis" and Amerika (The Man Who Disappeared). I: Lucht, Marc & Yarri, Donna (ed.) *Kafka's Creatures: Animals, Hybrids, and Other Fantastic Beings*. Plymouth: Lexington Books

Butler, Judith (1993) *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge

Butler, Judith (2006) [1990] *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.

Davis, Lennard J. (2002) *Bending Over Backwards: Disability, Dismodernism & Other Difficult Positions*. New York & London: New York University Press

Detamore, Mathias (2010) Queer(y)ing the Ethics of Research Methods: Toward a Politics of Intimacy in Researcher/Researched Relations. I: Browne, Kath & Nash, Catherine J. (red.) *Queer Methods and Methodologies: Intersecting Queer Theories and Social Science Research*. Farnham: Ashgate Publishing Limited

Duroche, Leonard L. (1986) On Reading Kafka's "Metamorphosis" as a Masculine Narrative. *University of Dayton Review*, vol. 18:2, 35-39

Edenheim, Sara (2005) *Begärets Lagar: Moderna Statliga Utredningar och Heteronormativitetens Genealogi*. Stockholm/Stehag: Symposium.

Fletcher, R. Lancelot (2007) Slow Reading: The Affirmation of Authorial Intent. (Elektronisk) *The Freelance Academy*. Tillgänglig: < <http://www.freelance-academy.org/slowread.htm> > (2013-04-18 11:31:32)

Foucault, Michel (2002) [1976] *Sexualitetens Historia (Band 1): Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos AB

Gross, Ruth V. (1981) Fallen Bridge, Fallen Woman, Fallen Text. *The Kafka Society of America*, Nr. 1 År 5, 15-24

Gross, Ruth V. (1995) Kafka and Women. I: Gray, Richard T. (ed.) *Approaches to Teaching Kafka's Short Fiction*. New York: The Modern Language Association of America

Haraway, Donna J. (1991) *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books Ltd

Hughes, Kenneth (ed.) (1981) *Franz Kafka: An Anthology of Marxist Criticism*. Hanover & London: University Press of New England

Kafka, Franz (1964) [1915] *Förvandlingen/Den Sanningssökande Hunden*. Stockholm: Forum

Kristeva, Julia (1991) [1980] *Fasans Makt: En Essä om Abjektionen*. Göteborg: Daidalos AB

Metzger, James A. (2009-2010) Re-visioning Kafka's Metamorphosis Through Illness and Disability. *Journal of the Kafka Society of America*, vol. 33-34, 56-61

Millett, Kate (1969, 1970) *Sexualpolitiken*. Stockholm: Rabén & Sjögren

Mykyta, Larysa (1980) Woman as the Obstacle and the Way. *MLN*, vol. 95:3, 627-640

Pearce, Lynne (1997) *Feminism and the Politics of Reading*. London & New York: Arnold

Pelikan Straus, Nina (1989) Transforming Franz Kafka's "Metamorphosis". *Signs*, vol. 14:3, 651-667

Potter, Rachel (2000) Waiting at the Entrance to the Law: Modernism, Gender and Democracy. *Textual Practice*, 14:2, 253-263

Powell, Matthew T. (2008) Bestial Representations of Otherness: Kafka's Animal Stories. *Journal of Modern Literature*, vol. 32:1, 129-142

Robertson, Ritchie (1997) Mothers and Lovers in Some Novels by Kafka and Brod. I: Littler, Margaret (ed.) *Gendering German Studies: New Perspectives on German Literature and Culture*. Oxford & Malden: Blackwell Publishers Ltd

Rubin, Gayle (1984) Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality. I: Vance, Carole S. (ed.) *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality*. London: Pandora

Santner, Eric (1996) Kafka's Metamorphosis and the Writing of Abjection. I: Corngold, Stanley (ed.) *The Metamorphosis: The Translation, Backgrounds and Contexts, Criticism*. New York & London: W. W. Norton & Company, Inc.

Sokel, Walter H. (1980) From Marx to Myth: The Structure and Function of Self-Alienation in Kafka's Metamorphosis. *The Kafka Society of America*. Nr. 2 År 4, 21-31

Sönser Breen, Margaret (2003) Reading for Constructions of the Unspeakable in Kafka's Metamorphosis. I: Sönser Breen, Margaret (ed.) *Understanding Evil: An Interdisciplinary Approach*. Amsterdam & New York: Rodopi

Sönser Breen, Margaret (2005) Gender Trouble in the Literature Classroom: Unintelligible Genders in The Metamorphosis and The Well of Loneliness. I: Sönser Breen, Margaret & Blumenfeld, Warren J. (ed.) *Butler Matters: Judith Butler's Impact on Feminist and Queer Studies*. Farnham & Burlington: Ashgate Publishing Limited

The Fly (2001) [1986] Film. Regi: Cronenberg, David. USA: Brookfilms. Twentieth Century Fox Home Entertainment

Torton Beck, Evelyn (1981) Kafka's Traffic in Women: Gender, Power and Sexuality. *The Kafka Society of America*. Nr. 1 År 5, 3-14

Torton Beck, Evelyn (1995) Gender, Judaism, and Power: A Jewish Feminist Approach to Kafka. I: Gray, Richard T. (ed.) *Approaches to Teaching Kafka's Short Fiction*. New York: The Modern Language Association of America